

Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych

Ewaluacja I edycji Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego

Raport z badań

Kraków

Listopad 2016

Fundacja
Biuro Inicjatyw Społecznych
ul. Krasiczkiego 18 (I piętro)
30-503 Kraków

e-mail: biuro@bis-krakow.pl
tel. (012) 412 15 24
(012) 418 00 77

www.bis-krakow.p

Zespół badawczy:

Paweł Hess
Marta Marzec
Konrad Stępnik
Piotr Troczyński
Diana Turek
Jakub Wróblewski

Zespół redakcyjny:

Małgorzata Głuszak
Marianna Starzyk

Spis treści

1.	Wprowadzenie	3
2.	Kluczowe rekomendacje	4
3.	Metodologia badań ewaluacyjnych	7
4.	Podstawowe informacje o Budżecie Obywatelskim Województwa Małopolskiego	8
4.1.	Zgłoszone zadania	10
4.2.	Zadania odrzucone	11
4.3.	Zadania przyjęte	13
4.4.	Profil głosujących	15
5.	Wyniki ewaluacji Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego	18
5.1.	Charakterystyka badanych	18
5.1.1.	Głosujący	18
5.1.2.	Wnioskodawcy	19
5.1.3.	Podmioty wspierające	20
5.2.	Opinie na temat idei Budżetu Obywatelskiego	20
5.3.	Ocena przygotowania procesu i zasad organizacyjnych Budżetu Obywatelskiego	22
5.3.1.	Sposób tworzenia procedur	22
5.3.2.	Podział na zadania powiatowe i subregionalne	23
5.3.3.	Wysokość i podział środków	24
5.3.4.	Harmonogram realizacji BOWM	26
5.4.	Promocja Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego	27
5.4.1.	Ocena działań informacyjno-edukacyjnych	27
5.4.2.	Ocena strony internetowej Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego	33
5.5.	Ocena realizacji dalszych etapów procedury Budżetu Obywatelskiego	37
5.5.1.	Składanie wniosków	37
5.5.2.	Weryfikacja	41
5.5.3.	Głosowanie	44
5.5.4.	Ogłoszenie wyników i realizacja wybranych projektów	49
6.	Podsumowanie	52
7.	Załączniki	57

1. WPROWADZENIE

Niniejszy raport powstał w wyniku ewaluacji I edycji Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego. W 2016 roku Samorząd Województwa Małopolskiego rozpoczął realizację pilotażowej inicjatywy wdrażania w Małopolsce mechanizmu partycypacji, który pozwala mieszkańcom na współdecydowanie o przeznaczeniu części środków pochodzących z budżetu województwa. Inicjatywa ta stanowiła poważne wyzwanie dla organizatorów Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego nie tylko ze względu na I-szą edycję, ale przede wszystkim dlatego, że było to przedsięwzięcie unikalne – Budżet Obywatelski Województwa Małopolskiego to pierwszy budżet partycypacyjny wprowadzany w Polsce na taką skalę. Dotychczas budżety partycypacyjne wdrażane były na niższych szczeblach administracyjnych. Jest to zatem, w kontekście zastosowania na poziomie samorządu województwa, nowe narzędzie, którego praktyczne funkcjonowanie wymaga wnikliwego sprawdzenia. Temu właśnie służyła przeprowadzona ewaluacja.

W raporcie zaprezentowano wyniki badań przeprowadzonych w ramach ewaluacji. Informacje uzyskane od różnych interesariuszy Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego przedstawiono w odniesieniu do poszczególnych etapów realizacji procesu. W oparciu o zebrane dane dokonano oceny przebiegu procedury Budżetu Obywatelskiego. Zwrócono uwagę na trudności, jakie pojawiły się zarówno po stronie mieszkańców, którzy w różnych rolach angażowali się w realizację BOWM, a także organizatorów procesu. Finalnie, sformułowano rekomendacje do kolejnych edycji Budżetu Obywatelskiego. Wskazano, o co należy zadbać na każdym z etapów procesu, aby z powodzeniem realizować ideę budżetu partycypacyjnego, założone cele oraz zapewnić sprawny przebieg całego procesu.

W niniejszym raporcie zastosowano następujące skróty:

- BO – budżet obywatelski
- BOWM – Budżet Obywatelski Województwa Małopolskiego
- UMWM – Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

2. KLUCZOWE REKOMENDACJE

Zgodnie ze „Standardami procesów budżetu partycypacyjnego w Polsce”, opracowanymi przez Fundację Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, budżet partycypacyjny „powinien być mechanizmem „uczącym się” – należy zadbać o otwartość na ewentualne zmiany i poprawki w procedurze”. Dlatego, na podstawie wyników przeprowadzonej ewaluacji oraz biorąc pod uwagę wspomniane powyżej standardy, dla całego procesu oraz jego poszczególnych etapów, sformułowano rekomendacje, których wdrożenie powinno pozwolić na uniknięcie bądź zniwelowanie trudności, które zidentyfikowano podczas wdrażania I edycji BOWM.

Dla pełnego zrozumienia rekomendowanych rozwiązań, zaleca się zapoznanie z treścią całego raportu, która stanowi szerszy kontekst dla podsumowania wyników badań ewaluacyjnych i rekomendacji.

Tabela 1. Kluczowe rekomendacje

Etap procesu	Rekomendacje
<p>Całość procesu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Działanie na rzecz rozwoju BOWM w kierunku wzmocnienia współpracy ponadlokalnej • Wzmocnienie wymiaru deliberacyjnego procesu BOWM • Ciągła promocja BOWM, w trakcie wszystkich etapów jego realizacji • Prowadzenie badań ewaluacyjnych na każdym z etapów realizacji BOWM służących ocenie skuteczności rozwiązań, metod, narzędzi stosowanych na poszczególnych etapach procedury oraz skuteczności realizacji celów BOWM
<p>Przygotowanie procesu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie zespołu ds. BOWM, w którego skład wchodziłyby przedstawiciele różnych interesariuszy procesu, w szczególności mieszkańcy Małopolski • Poszerzenie konsultacji społecznych procedur BOWM i zapewnienie mieszkańcom Małopolski możliwości współdecydowania o ich ostatecznym kształcie • Wypracowanie precyzyjnych zapisów regulaminowych zrozumiałych dla różnych interesariuszy BOWM • Wskazanie celów BOWM oraz podmiotów odpowiedzialnych za ich realizację • Dookreślenie zakresu zadań możliwych do realizacji w procesie oraz miejsca, na którym mogą być realizowane • Wskazanie terminu realizacji wybranych w głosowaniu projektów w sposób czytelny dla mieszkańców i dający urzędnikom wystarczający czas na przygotowanie • Zaplanowanie ewaluacji BOWM możliwej do przeprowadzenia na każdym etapie realizacji procedury

<p>Akcja informacyjno- edukacyjna</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Diagnoza stanu współpracy w Małopolsce, prowadząca do identyfikacji potencjalnych działań ją wspierających, w szczególności osób i podmiotów, które będą mogły wspierać wdrażanie BOWM w charakterze wskazanych w podsumowaniu „węzłów” • Wsparcie osób i podmiotów będących „węzłami” w kierunku zaangażowania ich dla promocji procesu – opracowanie i przygotowanie materiałów informacyjnych, dystrybucja materiałów w odpowiedniej ilości. • Stworzenie przestrzeni do deliberacji w ramach procesu poprzez identyfikację, wsparcie i zaangażowanie osób i podmiotów będących lokalnymi „węzłami” • Opracowanie harmonogramu spotkań odbywających się w powiatach umożliwiającego ich przygotowanie i zaproszenie zainteresowanych podmiotów oraz mieszkańców z odpowiednim wyprzedzeniem • Identyfikacja i promocja dobrych praktyk – przykładów działań i projektów o charakterze wzmacniającym kierunek rozwoju współpracy ponadlokalnej • Opisanie w kanałach komunikacji wymiaru idei i celów budżetu partycypacyjnego • Wzmocnienie działań informacyjnych służących edukacji mieszkańców i wnioskodawców o kompetencjach poszczególnych szczebli samorządu, a co za tym idzie – działań możliwych do realizacji w ramach BOWM • Wzmocnienie promocji w mediach tradycyjnych i niemedialnych form promocji – zabezpieczenie odpowiedniej ilości materiałów promocyjnych • Rozwój strony internetowej BOWM pod kątem informacyjno-edukacyjnym przy jednoczesnym zachowaniu prostoty i przejrzystości
<p>Wypracowanie i zgłaszanie projektów</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Rozszerzenie informacji o zakresie zadań możliwych do realizacji w ramach BOWM i mieniu, na którym mogą być realizowane projekty • Sformułowanie czytelnej informacji o sposobie wyłaniania podmiotu realizującego projekt wybrany w głosowaniu • Kontynuacja wsparcia działań deliberacyjnych zainicjowanych na etapie akcji informacyjno-edukacyjnej, w szczególności w kierunku zawiązywania nowych i umacniania istniejących partnerstw o ponadlokalnym charakterze • Wzmocnienie działań umożliwiających wnioskodawcom konsultację przygotowywanych projektów z UMWM i promocja informacji o możliwości takich konsultacji • Stworzenie możliwości przesłania wstępnej wersji projektu i konsultacji niezbędnych poprawek

<p>Weryfikacja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wyjaśnienie zakresu weryfikacji – precyzyjne określenie kryteriów i rozdzielanie weryfikacji formalno-prawnej (dokonywanej przez UMWM) od merytorycznej (dokonywanej przez mieszkańców w drodze głosowania) • Stworzenie mechanizmu pozwalającego na jednoznaczne przypisanie wniosku projektowego do podmiotu, który będzie dokonywał weryfikacji • Eliminacja wprowadzania zmian we wnioski projektowe przez urzędników • Jasne określenie na etapie przygotowania procesu i konsekwentna realizacja reguł dotyczących odwoływania się od decyzji o odrzuceniu wniosku
<p>Głosowanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie wnioskodawców w samodzielnej promocji projektów, poprzez udostępnienie jednolitych narzędzi promocyjnych, np. logotypu BOWM, wzorów materiałów, stworzenie kanału wideo, rozbudowanie opisów na stronie internetowej BOWM, etc. • Zwiększenie liczby punktów, w których można głosować w tradycyjnej formie – umieszczenie urn na karty głosowania w budynków urzędów gmin, miast, starostw powiatowych • Wykorzystanie aplikacji mobilnej do głosowania • Synchronizacja kalendarza głosowania z głosowaniem na lokalne budżety obywatelskie, przy jednoczesnym czytelnym informowaniu o różnicach pomiędzy tymi narzędziami partycypacji • Uproszczenie procedury głosowania, precyzyjne, jednoznaczne określenie reguł głosowania, w tym tego na ile projektów i o jakim zasięgu można głosować • Zadbanie o wydolność internetowego narzędzia do głosowania
<p>Realizacja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wskazanie na wcześniejszych etapach procesu zakresu zadań możliwych do realizacji w ramach BOWM oraz mienia, na którym działania te mogą być realizowane • Wskazanie na wcześniejszych etapach procesu informacji o potencjalnych podmiotach realizujących projekty oraz trybie ich wyłaniania • Informowanie mieszkańców i wnioskodawców o możliwych przesunięciach w okresie realizacji wybranych projektów

3. METODOLOGIA BADAŃ EWALUACYJNYCH

Zgodnie z przedmiotem zamówienia wskazanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, ewaluacja I edycji Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego polegała przede wszystkim na ocenie przebiegu procesu, w tym rozwiązań i narzędzi zastosowanych na poszczególnych etapach realizacji procedury.

Ocena BOWM przeprowadzona została z uwzględnieniem perspektywy 3 głównych aktorów zaangażowanych w proces wdrażania:

- głosujących,
- wnioskodawców,
- organizatorów i podmiotów wspierających realizację BOWM.

W ramach ewaluacji I edycji BOWM przeprowadzono zarówno badania o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. Wykorzystano następujące metody badawcze:

- ✓ ankieta internetowa (CAWI) skierowana do osób, które w I edycji BOWM wybrały elektroniczną formę głosowania (do tych osób UMWM posiadał dane kontaktowe), której celem było uzyskanie informacji w zakresie ogólnej oceny BOWM, a także poznanie opinii głosujących o przebiegu poszczególnych etapów procedury, a zwłaszcza głosowania,
- ✓ indywidualne wywiady pogłębione (IDI) służące poznaniu opinii wnioskodawców na temat poszczególnych etapów BOWM, ze szczególnym uwzględnieniem oceny funkcjonalności strony internetowej www.bo.malopolska.pl oraz oceny przebiegu procedury BO,
- ✓ zogniskowane wywiady grupowe (FGI) z udziałem organizatorów BOWM oraz przedstawicieli podmiotów wspierających realizację BO w Małopolsce, służące pozyskaniu pogłębionych danych na temat przebiegu procedury, w tym promocji, zasad regulaminowych BOWM, sposobu składania i weryfikacji wniosków oraz propozycji i postulatów zmian procedury.

Ewaluacja I edycji BOWM nie została, na etapie przygotowania procesu, zaplanowana jako działanie towarzyszące realizacji całej procedury. W harmonogramie BOWM badanie ewaluacyjne umiejscowiono pod koniec wdrażania procesu. Finalnie, badania ewaluacyjne przeprowadzono po prawie 5 miesiącach od zakończenia składania wniosków, na początku etapu realizacji projektów. Taka sytuacja ograniczyła możliwość zbadania efektów BOWM i wiązała się z trudnościami w pozyskiwaniu danych.

W pytaniach wymagających od respondentów przypomnienia sobie faktów z przeszłości, badani przyznawali, że nie pamiętają niektórych elementów procesu składania, wypełniania wniosku, czy też samego regulaminu. Dla wielu respondentów czas, jaki minął od wypełniania wniosku, do oceny tego procesu, był zbyt długi. W tym kontekście szczególnie trudne były dla respondentów pytania dotyczące ważnego kanału informacyjnego, jaki stanowiła strona internetowa BOWM.

4. PODSTAWOWE INFORMACJE O BUDŻECIE OBYWATELSKIM WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Budżet Obywatelski Województwa Małopolskiego umożliwia mieszkańcom decydowanie o tym, na co wydać pieniądze. Kwota, przeznaczona na ten cel w 2016 roku wyniosła 6 mln zł. Mieszkańcy mieli możliwość nie tylko wybierać zadania, które mają być zrealizowane, ale sami zostać ich autorami. Dzięki niemu mieszkańcy określają priorytety dla rozwoju powiatów, subregionów oraz całej Małopolski.

W I edycji Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego zgłoszono łącznie 79 708 osób, które oddały 108 640 głosów na wybrane przez siebie zadania. Najwięcej głosów oddali mieszkańcy Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego – 18 921, najmniej w Subregionie Podhalańskim – 7 003. Bardziej aktywne były kobiety – w głosowaniu uczestniczyło ich aż 45 847.

Zgłaszane projekty mogły być realizowane w jednym z 7 obszarów tematycznych:

- kulturalne,
- prospołeczne,
- edukacyjne,
- sportowe,
- turystyczne,
- ekologiczne,
- lub inne (zgodne z kompetencjami województwa).

Mieszkańcy mieli możliwość głosowania na dwa typy zadań różniących się zasięgiem terytorialnym i budżetami (na każdy z zaproponowanych typów zadań mieszkańcy mogli oddać po jednym głosie):

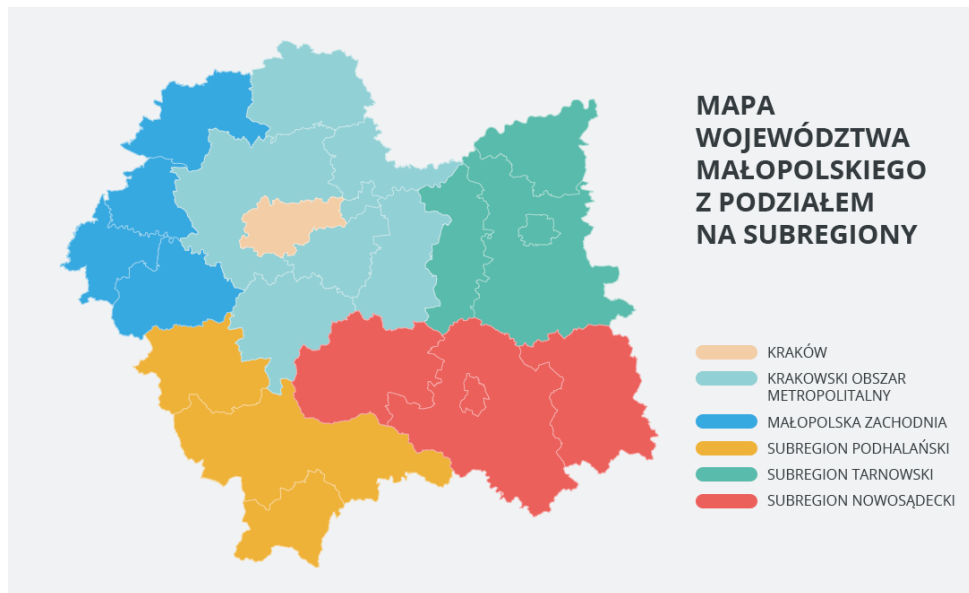
- zadania subregionalne: 100 000 zł – 300 000 zł,
- zadania powiatowe: 50 000 zł – 100 000 zł.

Zadanie można było zgłaszać za pomocą formularza, osobiście lub listownie w Urzędzie Marszałkowskim w Krakowie lub w Agendach Zamiejscowych (Oświęcim, Tarnów, Nowy Sącz).

Należy podkreślić, że składane projekty musiały być poparte odpowiednią liczbą podpisów. W przypadku zadania o zasięgu powiatowym było to 50 podpisów mieszkańców danego powiatu, zaś w przypadku zadania subregionalnego było to 100 podpisów mieszkańców danego subregionu. Wskazane subregiony dzielą całe województwo na 6 obszarów:

- tarnowski - obejmujący miasto Tarnów oraz powiaty: brzeski, dąbrowski, tarnowski,
- sądecki - obejmujący miasto Nowy Sącz oraz powiaty: gorlicki, limanowski, nowosądecki,
- podhalański - obejmujący powiaty: nowotarski, suski oraz tatrzański,
- Małopolska Zachodnia - obejmujący powiaty: chrzanowski, olkuski, oświęcimski, wadowicki,
- Krakowski Obszar Metropolitalny, z wyłączeniem miasta Kraków - obejmujący powiaty: bocheński, krakowski, miechowski, myślenicki, proszowicki i wielicki;
- miasto Kraków (na zasadach przewidzianych dla zadań o zasięgu powiatowym).

Rysunek 1. Mapa Województwa Małopolskiego z podziałem na subregiony

Źródło: www.bo.malopolska.pl

Zgłoszone zadania poddawano selekcji mającej na celu sprawdzenie czy spełniają one założone kryteria (formalne – w szczególności prawidłowość wypełnienia formularza zgłaszanego zadania i dołączonej do niego listy poparcia i merytoryczne – w tym: zgodność z obowiązującymi przepisami prawa, zgodność z kompetencjami i zadaniami Województwa, możliwość realizacji, rzeczywisty koszt, możliwe korzyści wynikające dla Województwa i jego mieszkańców, zgodnych m.in. z dokumentami strategicznymi). W toku weryfikacji zgłoszeń odrzucono 52 zadania.

Wykres 1 Zasięg zgłoszonych zadań (n=204)

Źródło: Dane UMWM

4.1. ZGŁOSZONE ZADANIA

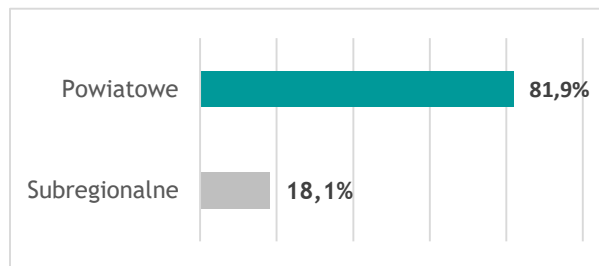
Największą grupę zgłoszonych zadań stanowiły zadania o charakterze powiatowym, było ich aż 167.

Tabela 2. Zasięg zgłoszonych zadań (n=204)

Subregion	Liczba zgłoszonych zadań	% zgłoszonych zadań
Powiatowe	167	81,9%
Subregionalne	37	18,1%

Źródło: Dane UMWM

Wykres 2. Zasięg zgłoszonych zadań (n=204)

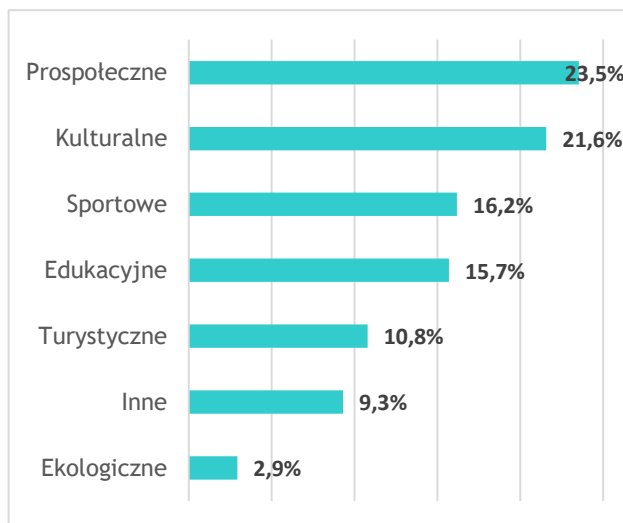
Biorąc pod uwagę dostępne obszary tematyczne, wśród zgłoszonych zadań przeważały te o charakterze prospołecznym (48 projektów) i kulturalnym (44 projekty).

Tabela 3. Charakter zgłoszonych zadań (n=204)

Subregion	Liczba zgłoszonych zadań	% zgłoszonych zadań
Prospołeczne	48	23,5%
Kulturalne	44	21,6%
Sportowe	33	16,2%
Edukacyjne	32	15,7%
Turystyczne	22	10,8%
Inne	19	9,3%
Ekologiczne	6	2,9%

Źródło: Dane UMWM

Wykres 3. Charakter zgłoszonych zadań (n=204)

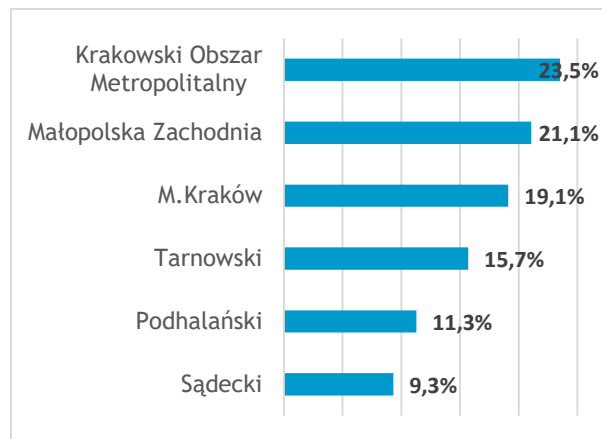

Zwraca uwagę duże zróżnicowanie liczby składanych zadań w poszczególnych subregionach. O ile z Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego zgłoszono ich aż 48, to z subregionu Sądeckiego jedynie 19.

Tabela 4. Subregiony, z których zgłoszono zadania (n=204)

Subregion	Liczba zgłoszonych zadań	% zgłoszonych zadań
Krakowski Obszar Metropolitalny	48	23,5%
Małopolska Zachodnia	43	21,1%
miasto Kraków	39	19,1%
Tarnowski	32	15,7%
Podhalański	23	11,3%
Sądecki	19	9,3%

Wykres 4. Subregiony, z których zgłoszono zadania (n=204)

Źródło: Dane UMWM

4.2. ZADANIA ODRZUCONE

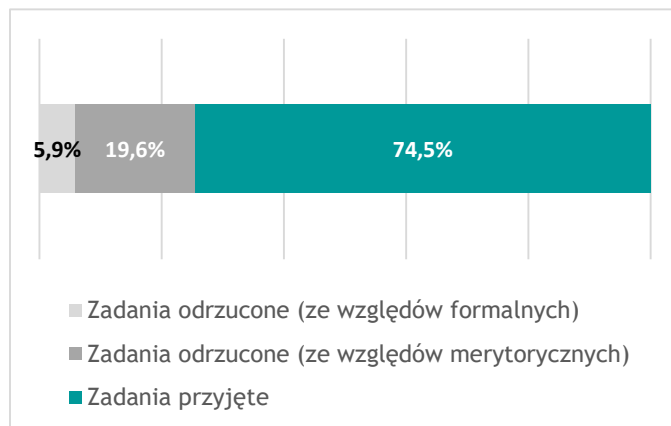
Spośród 204 projektów do głosowania przyjęto ostatecznie 152. Odrzucono 52 zadania, z czego 40 ze względów formalnych, zaś 12 ze względów merytorycznych.

Tabela 5. Ocena zgłoszonych zadań (n=204)

Ocena zadania	Liczba	%
Zadania przyjęte	152	74,5%
Zadania odrzucone (ze względów merytorycznych)	40	19,6%
Zadania odrzucone (ze względów formalnych)	12	5,9%

Źródło: Dane UMWM

Wykres 5. Ocena zgłoszonych zadań (n=204)

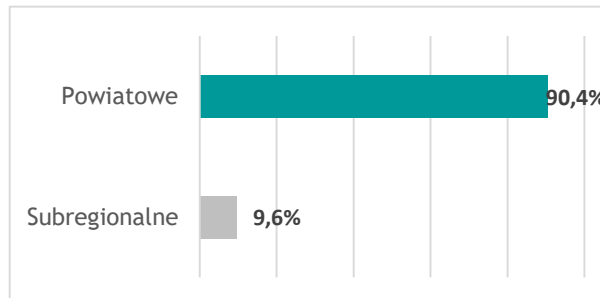
Większość wszystkich odrzuconych wniosków dotyczyła zadań o charakterze powiatowym.

Tabela 6. % odrzuconych zadań według zasięgu (n=52)

Subregion	Liczba odrzuconych zadań	% odrzuconych zadań
Powiatowe	47	90,4%
Subregionalne	5	9,6%

Źródło: Dane UMWM

Wykres 6. % odrzuconych zadań według zasięgu (n=52)

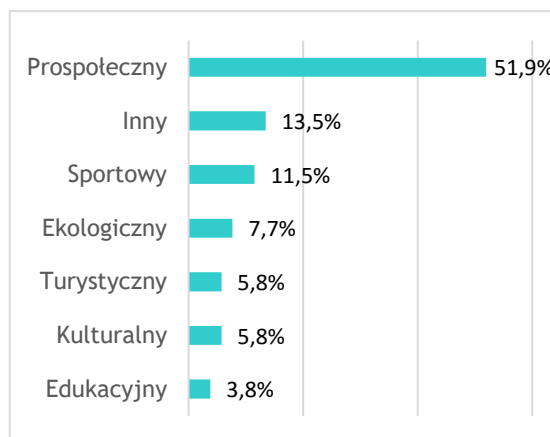
Wśród zadań odrzuconych największy odsetek stanowiły te, które zakresem tematycznym wpisywały się w obszar prospołeczny.

Tabela 7. % odrzuconych zadań według charakteru (n=52)

Subregion	Liczba odrzuconych zadań	% odrzuconych zadań
Prospołeczny	27	51,9%
Inny	7	13,5%
Sportowy	6	11,5%
Ekologiczny	4	7,7%
Kulturalny	3	5,8%
Turystyczny	3	5,8%
Edukacyjny	2	3,8%

Źródło: Dane UMWM

Wykres 7. % odrzuconych zadań według charakteru (n=52)

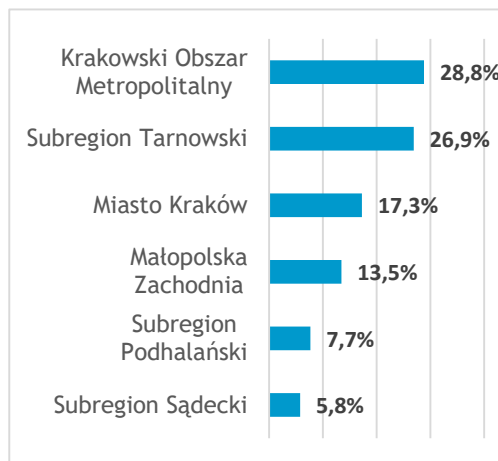

Największy udział zadań, które zostały przyjęte do głosowania ma subregion Sądecki. Warto zwrócić uwagę, że jest to jednocześnie subregion, z którego wpłynęło najmniej zgłoszeń. Może to świadczyć o tym, że zgłoszenia pochodzące z tego terenu, choć było ich najmniej, były jednocześnie najlepiej przygotowane.

Tabela 8. % odrzuconych zadań według subregionu
(n=52)

Subregion	Liczba odrzuconych zadań	% odrzuconych zadań
Krakowski Obszar Metropolitalny	15	28,8%
Tarnowski	14	26,9%
miasto Kraków	9	17,3%
Małopolska Zachodnia	7	13,5%
Podhalański	4	7,7%
Sądecki	3	5,8%

Wykres 8. % odrzuconych zadań według subregionu
(n=52)

Źródło: Dane UMWM

4.3. ZADANIA PRZYJĘTE

Łączny zgłoszony koszt wszystkich przyjętych zadań (tych, które pozytywnie przeszły etap weryfikacji formalnej i merytorycznej) to 17 207 253 zł, z czego:

- łączny koszt projektów subregionalnych oszacowano na: 7229564 zł
- łączny koszt projektów powiatowych oszacowano na: 9977688 zł.

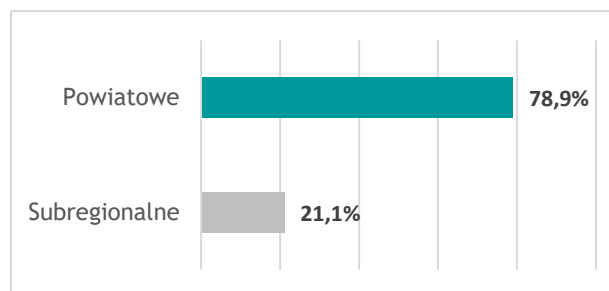
Zdecydowaną większość przyjętych zadań stanowiły te o charakterze powiatowym.

Tabela 9. % przyjętych zadań według zasięgu (n=152)

Subregion	Liczba przyjętych zadań	% przyjętych zadań
Powiatowe	120	78,9%
Subregionalne	32	21,1%

Źródło: Dane UMWM

Wykres 9. % przyjętych zadań według zasięgu (n=152)

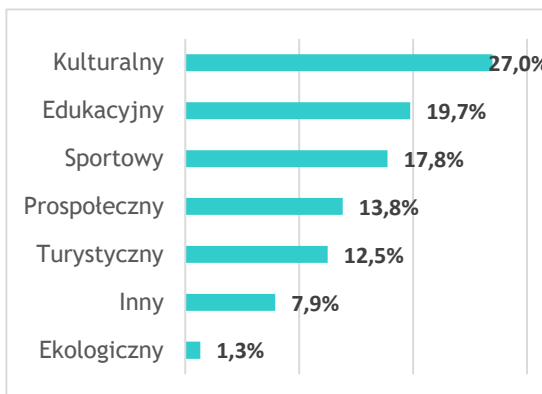

Wśród przyjętych wniosków, ilościowo dominowały te, które dotyczyły zadań o charakterze kulturalnym. Stanowiły one 27% ogólnej liczby poddawanych głosowaniu projektów.

Tabela 10. % przyjętych zadań według charakteru
(n=152)

Subregion	Liczba przyjętych zadań	% przyjętych zadań
Kulturalny	41	27,0%
Edukacyjny	30	19,7%
Sportowy	27	17,8%
Prospołeczny	21	13,8%
Turystyczny	19	12,5%
Inny	12	7,9%
Ekologiczny	2	1,3%

Wykres 10. % przyjętych zadań według charakteru
(n=152)

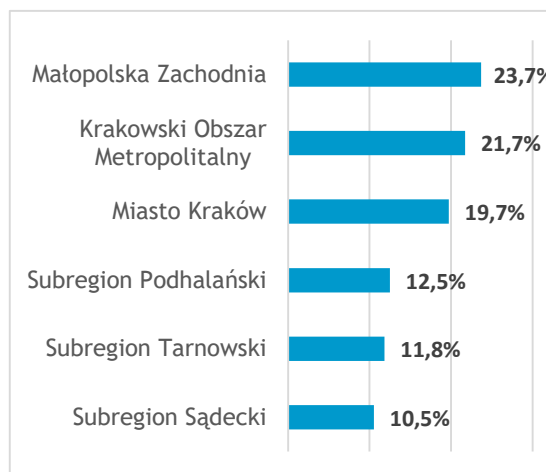
Źródło: Dane UMWM

Najwięcej wniosków, które zostały pozytywnie zweryfikowane, pochodziło z subregionu Małopolska Zachodnia. Wnioski z tego obszaru stanowiły blisko 24% wszystkich przyjętych zadań. Podobny odsetek odnotowano w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym – blisko 22% oraz w mieście Kraków – blisko 20%.

Tabela 11. % przyjętych zadań według subregionu
(n=152)

Subregion	Liczba przyjętych zadań	% przyjętych zadań
Małopolska Zachodnia	36	23,7%
Krakowski Obszar Metropolitalny	33	21,7%
miasto Kraków	30	19,7%
Subregion Podhalański	19	12,5%
Subregion Tarnowski	18	11,8%
Subregion Sądecki	16	10,5%

Wykres 11. % przyjętych zadań według subregionu
(n=152)

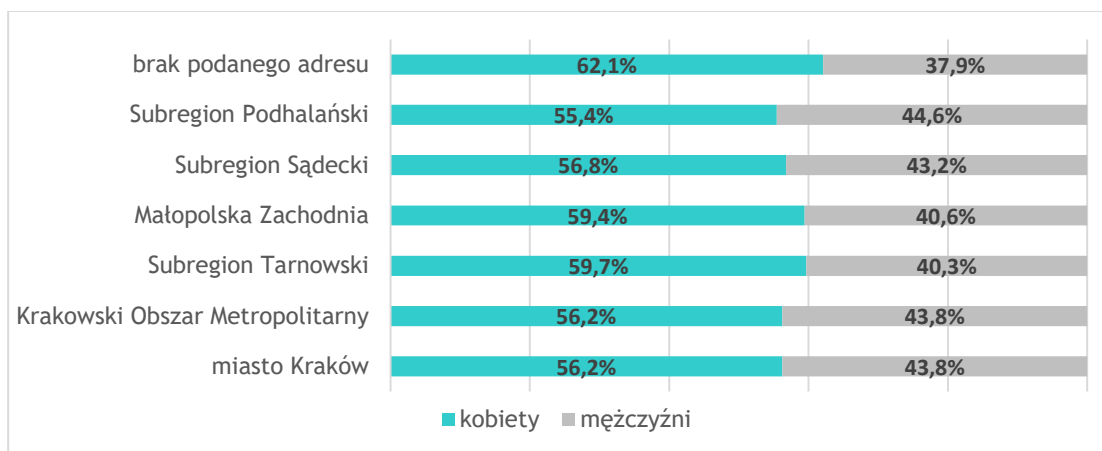
Źródło: Dane UMWM

4.4. PROFIL GŁOSUJĄCYCH

Wśród osób głoszących więcej było kobiet. Wydano im 45847 kart do głosowania, podczas gdy mężczyznom 33680.

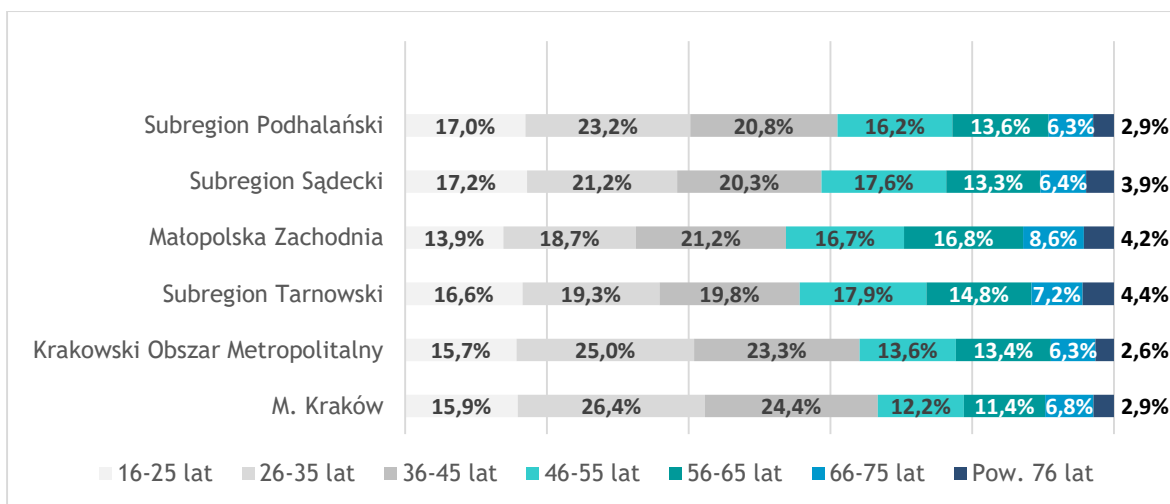
Wykres 12. Płeć głoszących

Źródło: Dane UMWM

Wiek osób głoszących był zróżnicowany, niemniej zwraca uwagę fakt, że w każdym z subregionów ponad połowa głoszących miała mniej niż 45 lat. Przeciętnie najmłodszy byli głoszący w samym Krakowie, gdzie osoby mające od 16 do 45 lat stanowiły aż 66% głoszących.

Wykres 13. Struktura wieku osób głoszących

Źródło: Dane UMWM

Ogółem oddano 108640 głosów, z czego ważnych było 99192.

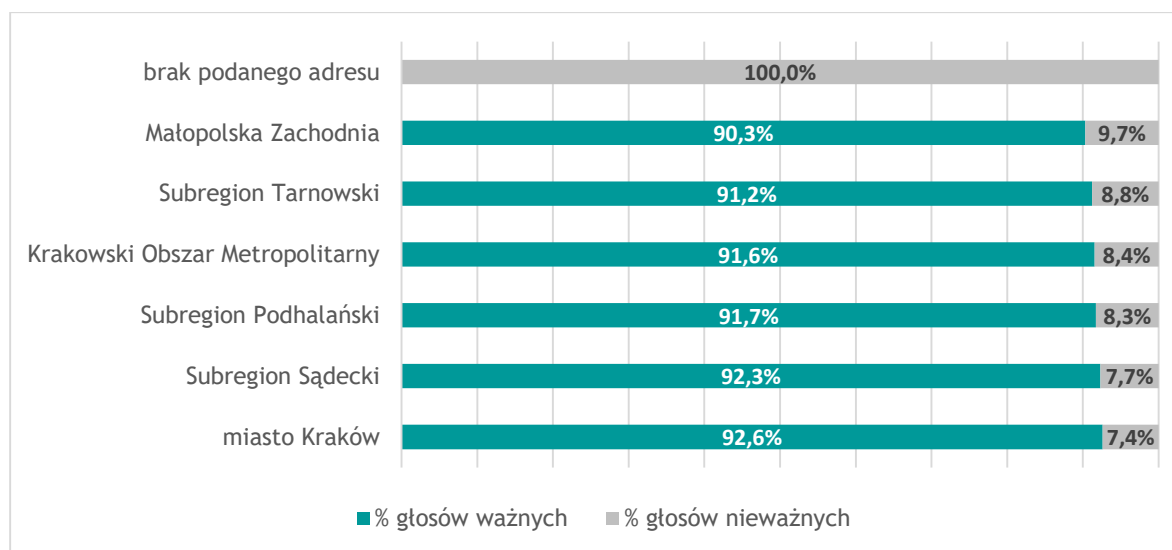
Tabela 12. Liczba i % głosów ważnych i nieważnych w okręgach (n=108640)

Subregion	Liczba głosów ważnych	Liczba głosów nieważnych	% głosów ważnych	% głosów nieważnych
Krakowski Obszar Metropolitarny	27983	2582	91,6%	8,4%
Subregion Sądecki	14241	1187	92,3%	7,7%
Subregion Tarnowski	17922	1730	91,2%	8,8%
Subregion Podhalański	9208	830	91,7%	8,3%
Małopolska Zachodnia	22220	2383	90,3%	9,7%
miasto Kraków	7618	609	92,6%	7,4%
brak podanego adresu		127	0,0%	100,0%

Źródło: Dane UMWM

Najwięcej ważnych głosów oddali głosujący z miasta Krakowa, najmniej z Subregionu Małopolska Zachodnia. W każdym z subregionów odsetek głosów ważnych przekraczał poziom 90%.

Wykres 14. % głosów ważnych i nieważnych w okręgach (n=108640)

Źródło: Dane UMWM

W każdym z subregionów większą popularnością cieszyło się głosowanie na zadania o zasięgu powiatowym.

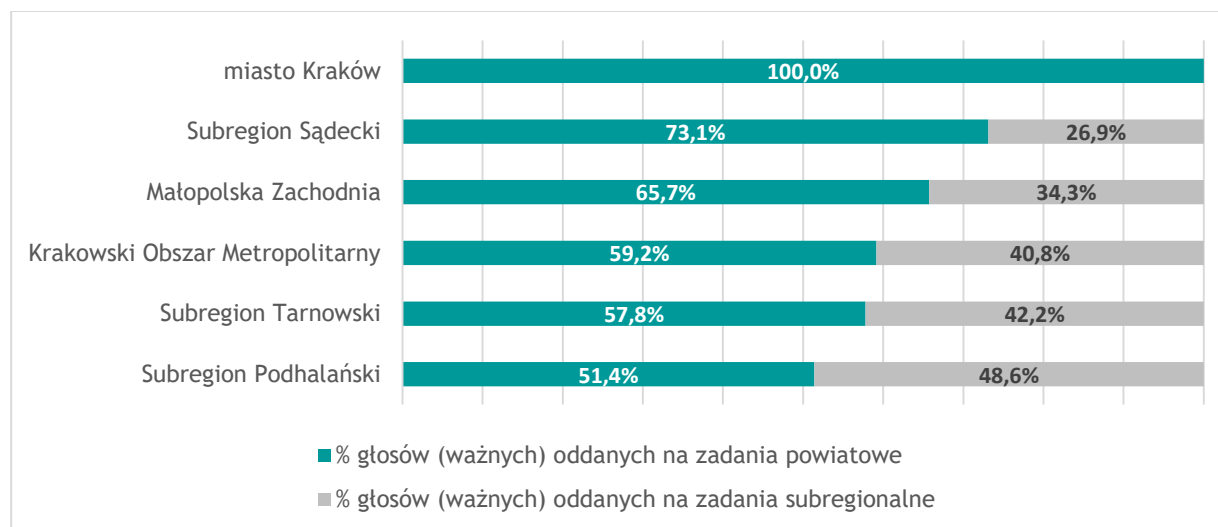
Tabela 13. Liczba i % głosów na zadania powiatowe i subregionalne w okręgach (n=99192)

Subregion	Liczba głosów (ważnych) oddanych na zadania powiatowe	Liczba głosów (ważnych) oddanych na zadania subregionalne	% głosów (ważnych) oddanych na zadania powiatowe	% głosów (ważnych) oddanych na zadania subregionalne
Krakowski Obszar Metropolitarny	16557	11426	59,2%	40,8%
Subregion Sądecki	10413	3828	73,1%	26,9%
Subregion Tarnowski	10357	7565	57,8%	42,2%
Subregion Podhalański	4733	4475	51,4%	48,6%
Małopolska Zachodnia	14605	7615	65,7%	34,3%
miasto Kraków	7618	0	100,0%	0,0%

Źródło: Dane UMWM

Poza Krakowem, gdzie głosowanie odbywało się na zasadach przewidzianych tylko dla zadań o zasięgu powiatowym, najwięcej głosów na zadania powiatowe oddano w subregionie Sądeckim – nieco ponad 73%, najmniej w subregionie Podhalańskim, gdzie proporcja głosów oddanych na zadania powiatowe i subregionalne była zbliżona i wynosiła odpowiednio – 51,4% do 48,6%.

Wykres 15. % głosów (ważnych) oddanych na zadania powiatowe i subregionalne w okręgach (n=99192)

Źródło: Dane UMWM

5. WYNIKI EWALUACJI BUDŻETU OBYWATELSKIEGO WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Ewaluacja Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego została przeprowadzona w okresie październik-listopad br. Ankietę on-line, skierowaną do osób głoszących w BOWM, zrealizowano za pośrednictwem profesjonalnej platformy *researchonline.pl*, dedykowanej tego typu badaniom. Z wnioskodawcami przeprowadzono indywidualne wywiady pogłębione, zaś z przedstawicielami podmiotów wspierających realizację BOWM – zogniskowane wywiady grupowe.

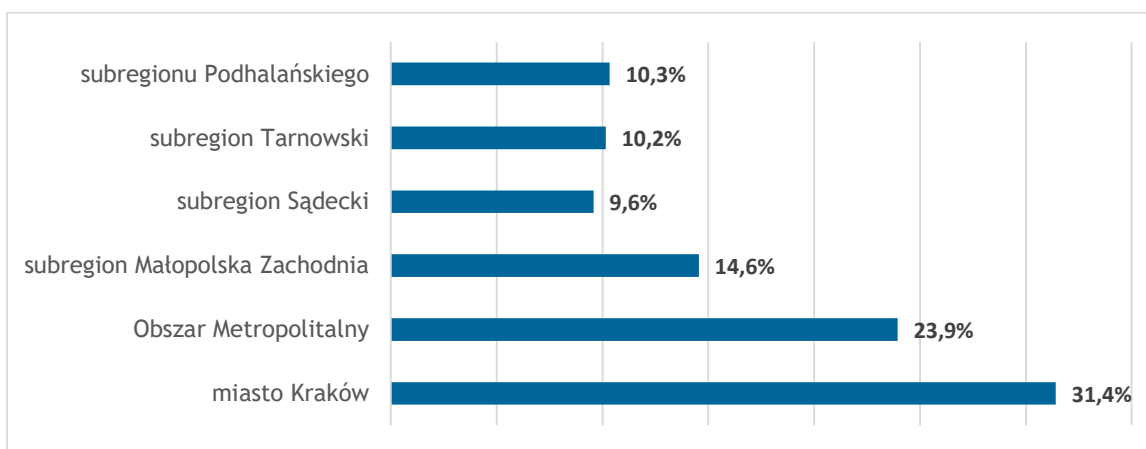
5.1. CHARAKTERYSTYKA BADANYCH

5.1.1. GŁOSUJĄCY

Internetową ankietę ewaluacyjną otworzyło 965 respondentów, ale finalnie do analizy wykorzystano odpowiedzi 522 osób, gdyż wzięto pod uwagę jedynie ankiety pełne, tj. niezawierające braków danych.

Wśród przebadanych respondentów dominują osoby mieszkające w Krakowie. Ci ankietowani stanowili 31,4% próby.

Wykres 16. Udział badanych w subregionach (n=522)

Źródło: Badanie on-line przeprowadzone wśród głoszących

Badani to osoby młode. Ponad połowa z nich (56,7%) ma nie więcej, niż 35 lat. Zdecydowana większość badanych (80,3%) to osoby z wykształceniem wyższym. W próbie nieznacznie dominowali mężczyźni, których było 53,4%, choć jednocześnie warto odnotować duże zróżnicowanie udziału płci wśród głoszących z poszczególnych subregionów. Wśród respondentów z subregionu Małopolska Zachodnia i subregionu Sądeckiego dominowały kobiety. Zdecydowaną większość badanych (80,1%) stanowią osoby pracujące.

Zwraca uwagę fakt, że osoby biorące udział w badaniu są bardzo aktywne społecznie. 23% badanych zadeklarowało aktywność w organizacji pozarządowej. Szczególnie duży odsetek osób zaangażowanych w działalność w III sektorze zaobserwowano wśród respondentów z subregionu Małopolska Zachodnia, gdzie ponad 1/3 badanych przyznała się do takiej aktywności. Warto także zauważyć, że badani bardzo często deklarują uczestnictwo w wyborach. Wśród głosujących w Budżecie Obywatelskim udział osób, które głosowały w wyborach jest zdecydowanie wyższy, niż wynosiła frekwencja wyborcza w Województwie Małopolskim, przy okazji poszczególnych wyborów władz państwowych i samorządowych.

Znaczący odsetek respondentów – 74,7% wskazał także, że brali udział w głosowaniach na lokalne Budżety Obywatelskie w swoich miastach i gminach. Najwięcej badanych, którzy zadeklarowali głosowanie w lokalnych Budżetach Obywatelskich, stanowili respondenci mieszkający w Krakowie (97%). Zarówno w roku 2015, jak i 2016 najwięcej osób głosowało w Budżecie Obywatelskim Miasta Krakowa.

W próbie znalazło się niewielu respondentów, którzy przyznali, że sami byli autorami lub współautorami projektów. Zaledwie 4% stanowiły osoby, które, wskazały, że uczestniczyły w tworzeniu projektu o zasięgu powiatowym. Jeszcze mniejszy był udział osób, które miały swój udział w powstaniu projektów o zasięgu subregionalnym.

5.1.2. WNIOSKODAWCY

W badaniu jakościowym, przeprowadzonym metodą indywidualnych wywiadów pogłębionych, udział wzięło 30 wnioskodawców. Rozkład próby badawczej, przy uwzględnieniu takich cech, jak: subregion oraz status wniosku (odrzucony lub przyjęty na etapie weryfikacji przez UMWM), prezentuje się następująco:

Tabela 14. Rozkład próby badawczej ze względu na subregion oraz status wniosku.

Subregion	Status wniosku		
	przyjęty	odrzucony	łącznie
tarnowski	3	2	5
sądecki	5	0	5
podhalański	4	1	5
Małopolska Zachodnia	4	1	5
Krakowski Obszar Metropolitalny	3	2	5
miasto Kraków	3	2	5
łącznie	22	8	30

W subregionach, gdzie odsetek wniosków odrzuconych przekraczał 20% (tj. subregion: tarnowski, Krakowski Obszar Metropolitalny oraz miasto Kraków) przeprowadzono po dwa wywiady

z wnioskodawcami, których zadania zostały na etapie weryfikacji odrzucone przez UMWM ze względów formalnych, bądź merytorycznych. W subregionach, gdzie ten odsetek oscylował wokół 16%-17% (tj. podhalański, sądecki, Małopolska Zachodnia) - przeprowadzono po jednym wywiadzie z osobami, których wnioski odrzucono. W subregionie sądeckim, pomimo podjętego kontaktu z każdą osobą, której wniosek został odrzucony, żadna nie wyraziła chęci do udziału w badaniu, dlatego wszystkie wywiady w tym subregionie przeprowadzono z osobami, których wnioski przeszły pomyślnie etap weryfikacji.

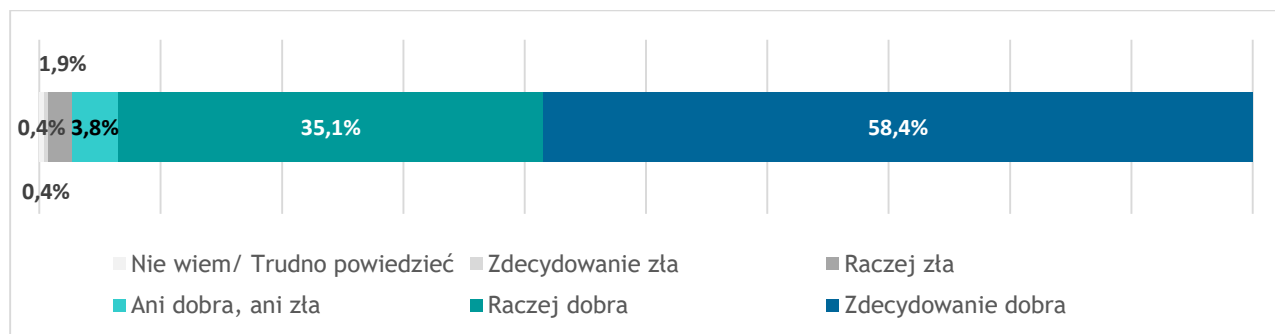
5.1.3. PODMIOTY WSPIERAJĄCE

Do udziału w zogniskowanych wywiadach grupowych rekrutowano przedstawicieli szeroko rozumianych podmiotów wspierających realizację procesu BOWM: organizacji pozarządowych, urzędów gmin, miast, starostw powiatowych, lokalnych liderów i inne osoby zaangażowane w małopolski BO, na różnych etapach jego realizacji. W ramach tego etapu badań ewaluacyjnych zrealizowano 6 wywiadów grupowych w subregionach Małopolski, wyróżnionych w procesie: Krakowie, Krakowskim Obszarze Metropolitalnym, subregionie tarnowskim, subregionie nowosądeckim, subregionie podhalańskim oraz Małopolsce Zachodniej. Ponadto, przeprowadzono wywiad z członkami Zespołu Zadaniowego ds. BOWM. Do każdego z wywiadów rekrutowano około 10-12 osób potwierdzających obecność, przy czym ze względów niezależnych od zespołu badawczego, tj. czynników losowych, chorób, liczebność uczestników wywiadów w praktyce była mniejsza i oscylowała pomiędzy 4 a 7 osób w subregionach, a 11 w przypadku Zespołu Zadaniowego.

5.2. OPINIE NA TEMAT IDEI BUDŻETU OBYWATELSKIEGO

Wyniki internetowej ankiety ewaluacyjnej wskazują, że ogólna opinia na temat BOWM jest wśród osób głoszących, które uczestniczyły w badaniu, zdecydowanie pozytywna. Odpowiedzi negatywne, a nawet neutralne stanowią mniejszość. Stosunkowo najwięcej pozytywnych opinii na temat samej idei BO padło wśród mieszkańców subregionu Małopolska Zachodnia (96,1% odpowiedzi pozytywnych).

Wykres 17. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jaka jest Pana/ Pani ogólna opinia o samej idei Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego? (n=522)

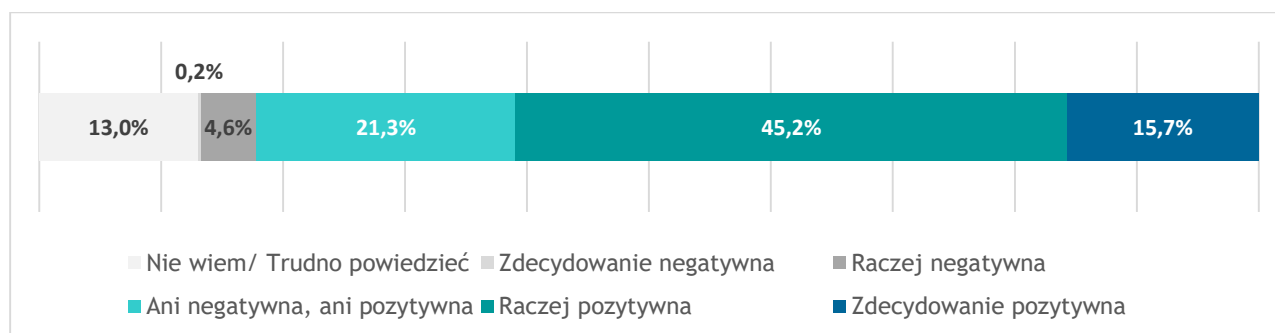

Źródło: Badanie on-line przeprowadzone wśród głoszących

Osoby popierające ideę BOWM wskazywały w uzasadnieniu na możliwość decydowania przez mieszkańców o części budżetu oraz na fakt, że mieszkańcy najlepiej znają potrzeby. Potrzeba sprawstwa i decydowania o swoim otoczeniu została wśród respondentów w znacznej mierze zaspokojona. 64,6% badanych wskazało, że dzięki aktowi głosowania ich poczucie wpływu na życie regionu wzrosło. Stosunkowo najwięcej odpowiedzi mówiących, że poczucie wpływu respondentów wzrosło dzięki głosowaniu, padło w subregionie Sądeckim (80%), zaś najmniej w Krakowie (56,7%).

Należy także podkreślić, że zdaniem badanych ogólny odbiór BOWM w ich najbliższym otoczeniu jest pozytywny. Największy odsetek respondentów, którzy stwierdzili, że ogólna opinia na temat małopolskiego BO w ich najbliższym otoczeniu jest pozytywna (75%), zaobserwowano w subregionie Małopolska Zachodnia.

Wykres 18. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jaki była ogólna opinia na temat Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego w Pana/ Pani najbliższym otoczeniu? (n=522)

Źródło: Badanie on-line przeprowadzone wśród głosujących

Jednakże, warto zwrócić uwagę na znaczący odsetek odpowiedzi wskazujących na brak możliwości odniesienia się do tego zagadnienia. Jedną z możliwych przyczyn tego stanu rzeczy jest fakt, że bardzo wielu respondentów wyraziło opinię, iż ich zdaniem głosowanie nie było promowane w wystarczający sposób, dlatego nie można wykluczyć, że wiele osób z ich kręgów towarzyskich i rodzinnych nie wiedziało o głosowaniu.

Również wnioskodawcy, uczestniczący w badaniu ewaluacyjnym, wyrazili swój stosunek do ogólnej idei BOWM. Zadano im pytanie, czy planują skierować wniosek do kolejnych edycji. Większość badanych była zainteresowana udziałem w następnym BOWM. Badanym podoba się idea budżetu obywatelskiego i włączania społeczności lokalnej w proces decydowania, poza tym, chcą skorzystać ze zdobytych już doświadczeń. Wśród wnioskodawców byli też i tacy, którzy z dystansem odnosili się do BO. Uczestnictwo w przyszłym BOWM uzależnili od zmian regulaminowych i efektów realizacji projektów wybranych w I edycji.

Ciekawą obserwacją poczynili przedstawiciele podmiotów wspierających realizację BOWM uczestniczący w zogniskowanych wywiadach grupowych. Zwracali uwagę na fakt, że **mimo początkowego zainteresowania, wiele osób nie zdecydowało się złożyć wniosków w tegorocznej edycji małopolskiego Budżetu Obywatelskiego**. Ich zdaniem, może to wynikać z pewnej rezerwy i nieufności części mieszkańców (także tych najbardziej aktywnych) w stosunku do wojewódzkiej formy BO. Wskazywano także, że na niektórych spotkaniach w sprawie procesu dominowało poczucie, że nie warto, że nie ma sensu, poddawano w wątpliwość realną możliwość wykorzystania BOWM do realizacji własnych pomysłów. W opinii przedstawicieli urzędów gmin, zaangażowanych w proces, poczucie to może się zmienić, gdy mieszkańcy zobaczą efekty pierwszej edycji i przekonają się, że wybrane w głosowaniu projekty zostały zrealizowane.

Wśród części badanych przedstawicieli podmiotów wspierających realizację BOWM pojawiały się również wątpliwości dotyczące tego, czy w kontekście nastawienia mieszkańców na lokalność, BO jest instrumentem, który może być z powodzeniem stosowany na poziomie województwa.

5.3. OCENA PRZYGOTOWANIA PROCESU I ZASAD ORGANIZACYJNYCH BUDŻETU OBYWATELSKIEGO

5.3.1. SPOSÓB TWORZENIA PROCEDUR

Osoby, które wzięły udział w badaniach fokusowych oceniły sposób, w jaki stworzono obowiązujące w BO procedury. Opinie badanych były zróżnicowane. Przeważała pozytywna ocena, pojawiły się jednak głosy krytyczne. Uczestnicy fokusów sugerowali, że nie w każdym z subregionów przeprowadzono spotkania konsultacyjne, w trakcie których można było zgłaszać uwagi do opracowanych procedur. Niektórzy z uczestników wywiadów grupowych nie wiedzieli też, że istniała możliwość zgłaszania uwag i twierdzili, że nie otrzymali zaproszenia do udziału w konsultacjach lub nie byli o tej możliwości poinformowani. Badania ujawniły niejasność co do tego, jakiego rodzaju podmioty mogły składać uwagi – wśród badanych pojawiły się głosy, że zgłaszać je mogli jedynie przedstawiciele organizacji pozarządowych. Ponadto, niektórzy uczestnicy wyrażali niezadowolenie z faktu, że zgłaszane przez nich propozycje i uwagi, dotyczące regulaminu, nie zostały uwzględnione.

Uczestnicy twierdzili, że przyjęty regulamin nie wskazywał, w jaki sposób na poziomie powiatowym i subregionalnym realizowane będą cele powszechnie uznawane za cele procesów Budżetu Obywatelskiego, w szczególności cel deliberacyjny, związany z określaniem priorytetów rozwoju obszaru i diagnozy problemów oraz w jaki sposób proces ma wzmacniać budowanie więzi w społeczności.

W wywiadach grupowych wskazywano, że w trakcie całego procesu zabrakło „elementu feedbacku społecznego”, tj. możliwości wpływu mieszkańców na budżet obywatelski w różnych etapach jego realizacji oraz włączenia ich w refleksję nad procesem. Według regulaminu wszystkie kluczowe decyzje związane z BOWM podejmował Zarząd Województwa. Wyrażano opinię, że **procedury zostały opracowane, a nie wypracowane, a współpraca z mieszkańcami i interesariuszami procesu w tym**

względnie nie była wystarczająca.

Badania fokusowe ujawniły także dwa istotne problemy wynikające z prawnych ograniczeń procesu. Pierwszy dotyczył faktu, że zgłaszane projekty realizować można jedynie na mieniu wojewódzkim a ich charakter mieścić się musi w ramach kompetencji tego szczebla samorządu. Drugi – z faktu, że wnioskodawca niekoniecznie będzie podmiotem realizującym projekt, jeśli zostanie on wybrany w głosowaniu. Wydaje się, że warunki te nie zostały wystarczająco czytelnie zakomunikowane uczestnikom procesu, co doprowadziło do nieporozumień, wątpliwości i rozczarowania.

Mimo, że badani to specyficzna część społeczeństwa (osoby znacznie bardziej aktywne i zaangażowane) to **ponad 40% badanych głosujących wskazało, że przed głosowaniem nie znało regulaminu Budżetu Obywatelskiego.** Stosunkowo najczęściej do nieznanomości regulaminu przed głosowaniem przyznawali się głosujący z subregionu Tarnowskiego (47,2%).

5.3.2. PODZIAŁ NA ZADANIA POWIATOWE I SUBREGIONALNE

Jedną z kluczowych zasad organizacyjnych Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego jest realizacja procedury z uwzględnieniem podziału województwa na 6 subregionów. Taki sposób organizacji determinuje zarówno zasięg składanych zadań (projektów), jak też to, na które z nich badani mogli głosować – zadania powiatowe i subregionalne.

Według większości (75,5%) głosujących, którzy wypełnili internetową ankietę ewaluacyjną, sama idea podziału projektów na powiatowe i subregionalne jest słuszna. Zwolennicy tego pomysłu wskazywali, że pozwala to na dopasowanie rodzajów zadań do obszaru ich realizacji. Niemniej warto odnotować, że pojawiała się także argumentacja dotycząca preferencji działań powiatowych ze względu na większy stopień utożsamienia z tą, mimo wszystko, bliższą jednostką terytorialną.

Przeciwnicy takiego podziału stoją natomiast na dwóch przeciwległych biegunach. Są to z jednej strony osoby argumentujące, że projekty w budżecie wojewódzkim powinny dotyczyć województwa, a nie schodzić na poziom powiatów, co według nich skutkowało tym, iż niektórzy mieszkańcy nie zrozumieli, że jest to budżet województwa, a nie gminy czy powiatu. Z drugiej strony, wśród przeciwników obecnego podziału, lokują się osoby, według których podział powinien być jeszcze mniejszy. Ich zdaniem, budżet powinien dotyczyć jak najmniejszego terenu. Jeśli głosowanie dotyczy dużego obszaru ludzie często nie widzą korzyści dla nich i czują się zniechęceni, dlatego pieniądze lepiej przeznaczyć na zwiększenie puli małych regionów. Zadaniem tej części badanych, podział na zadania powiatowe jest słusznym pomysłem, ale subregiony to sztuczne twory.

Również dla niektórych wnioskodawców zaproponowany podział na zadania powiatowe i subregionalne był dobrym, przemyślanym rozwiązaniem. Możliwość zgłoszenia wniosku zadania subregionalnego, wychodzącego swoim zasięgiem poza jeden powiat, była w tej grupie interesariuszy BO oceniana pozytywnie. Uzasadniony był również sposób głosowania na zadania subregionalne -

subregion, z racji szerszego zasięgu, powinien uzyskać poparcie mieszkańców ze wszystkich zainteresowanych powiatów. Pojawiła się także opinia, w myśl której podział na zadania subregionalne był bardzo korzystny ze względu na aktywizację społeczności lokalnej w regionie. Mieszkańcy wspólnie ustalali, na co najlepiej w danym regionie zdobyć środki i angażowali się w propagowanie danego zadania.

Wątpliwości co do zaproponowanego w tej edycji podziału formułowali uczestnicy badań fokusowych. Wiązały się one z różnicami pomiędzy poszczególnymi obszarami Małopolski – jak to ujęto w trakcie wywiadu - „subregion subregionowi i powiat powiatowi nierówny”. Podstawowym wymiarem tego zróżnicowania jest liczebność mieszkańców obszaru, która przekładać się może na potencjalną liczbę zebranych głosów. Powiaty, które mają więcej mieszkańców, mają w teorii większą szansę, że „ich” projekty przejdą. Należy zauważyć, że zależność ta nie jest tak prosta – w rzeczywistości w tegorocznej edycji BOWM w głosowaniu wybranych zostało wiele projektów „pochodzących” z mniejszych miejscowości (przykład Dąbrowy Tarnowskiej – w odniesieniu do Tarnowa). Fakt ten można wiązać z większą łatwością mobilizacji głosujących w takich miejscowościach. Ponadto, tegoroczne reguły zwiększają motywację mniejszych miejscowości do podejmowania współpracy z innymi – obok wartości merytorycznej, taka współpraca jest jednym ze sposobów zwiększania liczby potencjalnych głosów na projekt (tak stało się w przypadku jednego z projektów w subregionie podhalańskim).

5.3.3. WYSOKOŚĆ I PODZIAŁ ŚRODKÓW

Na zgłaszane projekty nałożono ograniczenia w postaci minimalnych i maksymalnych budżetów tych przedsięwzięć, w zależności od ich zasięgu terytorialnego. Badanych zapytano o to, jak oceniają kwoty graniczne.

Jeśli chodzi o głosujących – uczestników badania internetowego, zwraca uwagę fakt, że w każdym z wariantów (projekty powiatowe i projekty subregionalne) dominują dwa rodzaje odpowiedzi. **Najczęściej badani wskazywali, że zakładane kwoty (tak minimalne jak i maksymalne) są odpowiednie.** Lecz w drugiej kolejności wskazywano, że są one raczej za niskie. Należy zwrócić uwagę, że to odpowiedź umiarkowana, nie wskazuje ona, że zdaniem respondentów zakładane progi są rażąco zaniżone.

Również zdaniem większości badanych wnioskodawców wysokość i podział środków były odpowiednie. Środki były wystarczające, szczególnie biorąc pod uwagę, że był to pierwszy taki budżet partycypacyjny w województwie. Środki były na tyle wysokie, że umożliwiły realizację ciekawych inwestycji, spełniających oczekiwania społeczne. Były dostosowane do różnego rodzaju projektów. Jednakże kilku badanych zwróciło uwagę, że o ile założone kwoty były wystarczające na działania miękkie, to okazały się zbyt niskie na działania inwestycyjne. Wśród wnioskodawców pojawiały się też głosy, iż podział środków był niesprawiedliwy, ze względu na to, iż tereny bardziej zaludnione miały większe szanse wygranej. Jeden z badanych sugerował wprowadzenie wag do zliczania głosów tak, aby projekty z miejscowości z mniejszą liczbą mieszkańców miały takie same szanse na wygraną,

jak zadania z większych miejscowości.

„Dla mnie to jest tak - może to działanie jest w porządku, ale z drugiej strony jest troszeczkę takie niesprawiedliwe. Większe ośrodki dostaną większe wsparcie, ponieważ jest więcej ludzi (...) Budżet Obywatelski ok., ale to nie ma przełożenia, żeby rozdzielić po równo na wszystkie ośrodki tylko te większe ośrodki jednak otrzymują wsparcie.”

„Powinno się prowadzić jakieś wagi (...). Ja bym też był za tym, żeby stworzyć podział np. miejscowość do 2 tys. mieszkańców waga x3, do 5 tys. mieszkańców waga x2, powyżej 5 tys. mieszkańców waga x1.”

Kilku respondentów postulowało obniżenie minimalnych progów kwot, o które można się ubiegać tak, by potencjalni wnioskodawcy nie czuli się przytłoczeni wysokością środków. Nie na wszystkie projekty trzeba bardzo dużych nakładów finansowych, a możliwość ubiegania się o niższe kwoty mogłaby przyciągnąć więcej zainteresowanych.

„Nie na wszystkie projekty potrzeba aż 50 tys. zł, a to było minimum. W projekcie lokalnym nie dało się na mniej złożyć.”

Z kolei, przedstawiciele podmiotów wspierających realizację BOWM zdecydowanie krytykowali stworzenie wspólnej puli środków dla projektów powiatowych i subregionalnych. Przyjęta ordynacja stwarzała zagrożenie, że projekty subregionalne zdominują projekty powiatowe. Postulowano oddzielenie puli środków na projekty powiatowe od subregionalnych, co pozwoli uniknąć sytuacji, że wszystkie dostępne środki zostaną przeznaczone na projekty jednego typu. Ta obawa badanych nie znalazła odzwierciedlenia w głosowaniu – w każdym z subregionów większą popularnością cieszyło się głosowanie na zadania o zasięgu powiatowym. Zwrócono również uwagę na wielkość obszarów w stosunku do wysokości środków („za duże obszary, za małe pieniądze”) – szczególnie, gdy wysokość środków podzielić na liczbę powiatów, to dostępne kwoty były niewielkie. Problem ten szczególnie silnie sygnalizowano w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym. Powszechna była opinia, że kwota przeznaczona na BO była za niska w stosunku do potrzeb, postulowano alokację środków proporcjonalnie do liczby mieszkańców obszaru. Takie wypowiedzi jednoznacznie wskazują, że w wielu obszarach nadal potrzebne są działania służące rozwojowi. Sygnalizują jednak również, że budżet partycypacyjny traktowany jest często jako dodatkowa pula środków, z której sfinansować można wszystko, czego w danym miejscu brakuje. Postrzeganie budżetu partycypacyjnego jako sposobu na – dosłownie i w przenośni – „łatanie dziur” jest dużym wyzwaniem dla organizatorów tego typu procesów. Rozważając uzależnienie alokacji środków od liczby mieszkańców obszaru należy mieć również na względzie fakt, że obszary o dużej populacji są często lepiej rozwinięte od obszarów o małej liczbie mieszkańców. Ich społeczność jest zwykle bardziej aktywna, istnieje więcej możliwości pozyskiwania środków finansowych na różnego typu działania. W tym względzie zatem omawiana alokacja środków może działać na niekorzyść celów procesu.

5.3.4. HARMONOGRAM REALIZACJI BOWM

Termin głosowania nad BOWM został badanych głosujących oceniony jako odpowiedni (72,8%). Choć warto zauważyć, że ponad 1/5 badanych wskazała, że mógłby być dłuższy.

Bardziej krytycznie harmonogram realizacji BOWM oceniali uczestniczący w ewaluacji wnioskodawcy.

Wskazywali oni, że budżet obywatelski powinien odbywać się w innych miesiącach niż maj-lipiec, np. wrzesień, październik lub wcześniej – tak, aby głosowanie zakończyło się w maju. Są to okresy gwarantujące większą frekwencję, kiedy ludzie nie mają tak wielu spraw do załatwienia oraz nie wyjeżdżają na wakacje. Wśród wnioskodawców pojawiały się głosy sugerujące, że czas przeznaczony na realizację poszczególnych etapów BO był nieodpowiedni. Uwagi dotyczyły tego, że cały proces BO trwał zbyt długo, zaś zbyt krótki był czas pomiędzy zakończeniem weryfikacji, a samym głosowaniem, co uniemożliwiło odpowiednią promocję projektu. Padła też propozycja wydłużenia okresu składania wniosków, szczególnie w przypadku, kiedy trzeba dostarczyć dodatkowe dokumenty, np. pozwolenia czy zgody.

Uczestnicy zogniskowanych wywiadów grupowych na ogół pozytywnie oceniali harmonogram realizacji BOWM. Przeważała opinia, że na poszczególne etapy przeznaczono wystarczająco dużo czasu. Wyjątkiem jest tu ocena przedstawicieli urzędów, którzy dokonywali weryfikacji projektów – dla niektórych departamentów, w związku z liczbą wniosków, czas na weryfikację był zbyt krótki. Niektórzy wskazywali niefortunność zbiegania się etapów z wakacjami, ze względu na sezon urlopowy. Podobnie jak w przypadku wnioskodawców, wśród przedstawicieli podmiotów wspierających realizację BOWM, pojawiły się sugestie przyspieszenia harmonogramu tak, by proces kończył się do połowy czerwca. Krytyczne oceny harmonogramu związane były z faktem, że termin składania wniosków i głosowania zbiegał się z końcówką roku szkolnego. Dopatrywano się problemów z mobilizacją poparcia w głosowaniu (np. zebrania głosów młodzieży). Należy jednak zwrócić uwagę, że niektórzy uczestnicy wywiadów dostrzegali zalety umieszczenia etapu głosowania latem – umożliwiała to promocję zgłaszanych projektów podczas wydarzeń odbywających się na obszarach wiejskich, np. w trakcie festynów. W kontekście sugestii zmian harmonogramu pojawił się wreszcie postulat przesunięcia głosowania na jesień. Takie „rozciągnięcie” BO miałyby pozwolić uniknąć spadku aktywności mieszkańców w okresie wakacyjno-urlopowym, oraz umożliwić wyraźne przekazanie komunikatu, że realizacja wybranych w głosowaniu projektów rozpoczynać się będzie w roku następującym po aktualnej edycji BO. Taki komunikat pozwoliłby uniknąć zarzutów co do nieterminowej realizacji projektów, które pojawiły się w tym roku. Wyrażane były na wywiadach grupowych przez wnioskodawców, którzy liczyli, że zgodnie z informacjami, które otrzymali, realizacja projektów rozpocznie się jeszcze latem.

5.4. PROMOCJA BUDŻETU OBYWATELSKIEGO WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

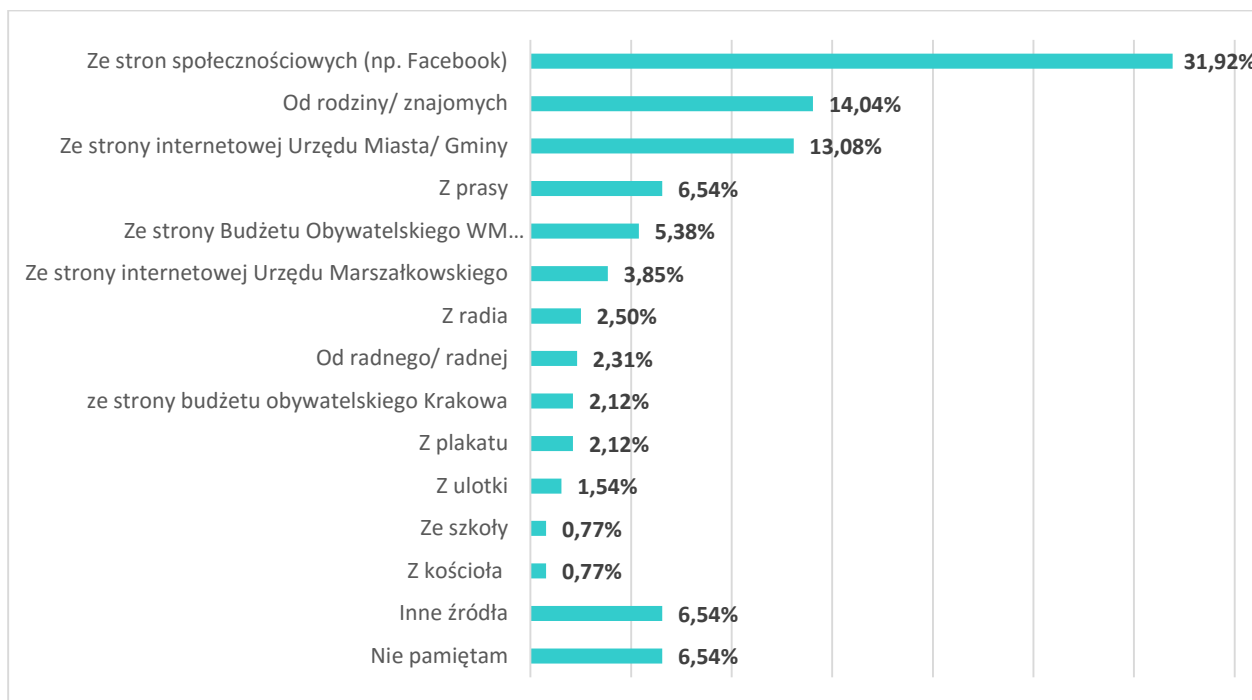
Promocja Budżetu Obywatelskiego na poziomie wojewódzkim wymagała zaangażowania lokalnych jednostek samorządu terytorialnego oraz organizacji pozarządowych. Głównymi podmiotami wspierającymi promocję Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego były urzędy miast, urzędy gmin, starostwa powiatowe, organizacje pozarządowe, lokalne grupy działania. Najbardziej aktywne, szczególnie w regionach, w których nie funkcjonują zamiejscowe agendy UMWM były urzędy miast i gmin.

W promocji wykorzystano różnorodne kanały informacyjne: tzw. media tradycyjne (prasa, radio), internet, reklamy zewnętrzne (plakaty), ulotki, spotkania informacyjne. Głównym kanałem komunikacji i informacji była strona internetowa projektu <https://bo.malopolska.pl/>. Informacja o BOWM była także rozpowszechniana za pośrednictwem stron internetowych lokalnych urzędów, instytucji i organizacji. Oprócz tradycyjnych kanałów informowania o BO wykorzystano tzw. niemedialne kanały informowania, angażując w akcję promocyjną lokalne instytucje lub organizacje. Strategia ta polegała na docieraniu do mieszkańców poprzez organizacje pozarządowe oraz lokalnych liderów, co miało przełożyć się na aktywizację mieszkańców do udziału w procesie. Kontaktowano się mailowo i telefonicznie z przedstawicielami najbardziej aktywnych organizacji w regionie (najczęściej za pośrednictwem urzędów miast i gmin – szczególnie działów współpracy z organizacjami pozarządowymi, które posiadają rozeznanie w temacie oraz bazy kontaktów do odpowiednich osób) i zachęcano ich do udziału w kampanii promocyjnej.

5.4.1. OCENA DZIAŁAŃ INFORMACYJNO-EDUKACYJNYCH

Osoby głosujące w I edycji BOWM, które wypełniły internetową ankietę ewaluacyjną, wskazywały najczęściej, że o głosowaniu w ramach BOWM dowiedziały się z mediów społecznościowych np. z Facebooka - 31,92%. Źródłem informacji byli także znajomi lub rodzina. Część badanych wiedzę o głosowaniu pozyskała za pośrednictwem strony internetowej lokalnego samorządu.

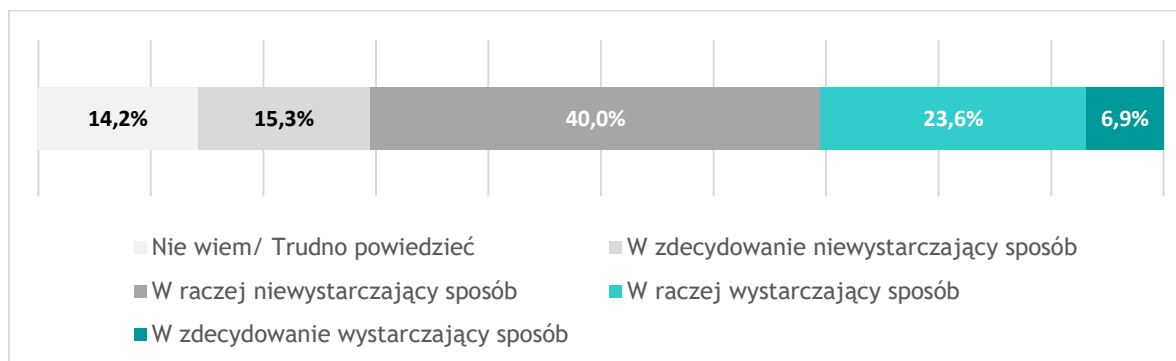
Wykres 19. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Skąd dowiedział/a się Pan/Pani o głosowaniu na Budżet Obywatelski Województwa Małopolskiego? (n=522)

Źródło: Badanie on-line przeprowadzone wśród głosujących

Badani głosujący wyrazili raczej negatywną opinię na temat zasięgu i skuteczności działań promujących Budżet Obywatelski. Należy podkreślić, że **w opinii aż 55,3% respondentów głosowanie nie było promowane w wystarczający sposób**. Najkorzystniej ocenę promocji budżetu ocenili respondenci z subregionu Tarnowskiego (50,9%).

Wykres 20. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy według Pana/ Pani głosowanie nad Budżetem Obywatelskim Województwa Małopolskiego było promowane: (n=522)

Źródło: Badanie on-line przeprowadzone wśród głosujących

Badani wskazywali, że w ich ocenie zabrakło tradycyjnych działań promocyjnych w przestrzeni miejskiej. O ile ich zdaniem promocja BOWM w internecie była zauważalna to zdecydowanie brakowało tradycyjnych plakatów, czy reklam w mediach tak, by móc dotrzeć do osób rzadziej korzystających z internetu. Wskazano także, że cennym kanałem komunikacji mogą być parafie. Zwracano również uwagę na fakt, że wielu osobom (w szczególności mieszkańcom Krakowa) mogły mylić się przekazy promując budżet miasta i województwa.

Podobne obserwacje poczynili wnioskodawcy uczestniczący w badaniu ewaluacyjnym. Wśród głównych źródeł wiedzy o możliwości składania wniosków wskazywali internet. Niemal połowa badanych dowiedziała się o I edycji BO w Małopolsce za pośrednictwem internetu w tym, m.in. ze strony internetowej BOWM czy lokalnych serwisów informacyjnych, stron internetowych i mediów społecznościowych UMWM lub Urzędu Gminy. Część wnioskodawców informację o możliwości składania wniosków pozyskała od pracowników różnych szczebli samorządu i/lub w trakcie organizowanych w tym celu spotkań. Źródłem informacji były też plakaty i ulotki, media lokalne i znajomi.

Opinie odnośnie działań promocyjno-informacyjnych prowadzonych przez Urząd Marszałkowski były wśród wnioskodawców podzielone. Jedni twierdzili, że promocja była wystarczająca i informacje o BOWM dotarły do wszystkich zainteresowanych. Wśród nich byli m.in. respondenci, którzy na co dzień zajmują się wyszukiwaniem informacji w internecie o możliwościach dofinansowania różnych projektów, dlatego znalezienie informacji o I edycji BOWM nie stanowiło dla nich problemu. Także osoby aktywne w gminie, czy też powiecie, np. z racji przynależności do organizacji pozarządowych lub osoby piastujące stanowiska urzędowe oraz w instytucjach publicznych z łatwością docierały do informacji o BO.

Część badanych wnioskodawców, uważała jednak, że działania informujące o I edycji BOWM nie były wystarczające i powinny być szerzej propagowane wśród potencjalnych wnioskodawców. **Liczba respondentów oceniających promocję negatywnie była wyższa, niż tych oceniających ją pozytywnie.** Ich zdaniem, tylko osoby bardzo zaangażowane i zdeterminowane, które na co dzień zajmują się pozyskiwaniem funduszy, zdobywały informacje na temat I edycji BOWM.

„Ja się zajmuję pozyskiwaniem różnych środków, więc się tym interesuję, dlatego poszukuję, natomiast dla takiego przeciętnego Kowalskiego, to może mogłaby być taka promocja tego budżetu, może powinna być większa.”

Ponadto, wśród wnioskodawców pojawiły się sugestie dotyczące zabezpieczenia większej ilości materiałów promocyjnych, w tym plakatów i ulotek, które bardzo szybko się wyczerpały.

Formułowano także uwagi dotyczące tego, że w promocji BOWM brakowało jasnego **rozdzielenia pomiędzy budżetem miejskim a małopolskim BO.** Badanym myliły się BO Miasta Krakowa oraz BO w Małopolsce. Nie wszyscy widzieli czytelną różnicę pomiędzy tymi dwoma inicjatywami i może z tego powodu nie do wszystkich dotarło, iż są to dwa zupełnie różne działania.

„Patrząc na to, co jest, jeśli chodzi o budżet krakowski, bo to też kolejna edycja była już w tym roku, to zdecydowanie tak, bo mnóstwo ludzi nie wiedziało, nie potrafiło rozróżnić jednego od drugiego, mnie wielokrotnie osoby mówiły – ale ja już zagłosowałam, ja mówię dobrze, ale powiedz mi, w którym budżecie. Aha, bo to są dwa. W ogóle jakby obywatele nie byli świadomi tego, że to są dwa budżety zupełnie odrębne i że można zagłosować na jeden i na drugi.”

Zdaniem badanych przedstawicieli podmiotów wspierających realizację BOWM, ogólna ocena kampanii promującej BO była w większości subregionów pozytywna – wyjątkiem było miasto Kraków. Przedstawiciele większości subregionów chwalili sposób organizacji akcji informacyjnej oraz zaangażowanie agend w promocję procesu. W ocenie większości uczestników wywiadów grupowych wsparcie UMWM na etapie promocji było wystarczające, jedynie przedstawiciele Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego zgłosili potrzebę większego wsparcia ze strony przedstawicieli województwa. Zdecydowanie negatywną ocenę tego etapu procesu wyrazili uczestnicy badania fokusowego w Krakowie – ich zdaniem promocja BOWM była „bardzo słaba”, „żadna”, a informacje nie dotarły do mieszkańców. W praktyce, znaczącym czynnikiem, warunkującym powodzenie akcji promującej BOWM, było zaangażowanie podmiotów pośredniczących oraz lokalne sieci kontaktów, którymi dysponowały. Warto zauważyć, że na brak tego „zapośredniczonego” elementu kampanii promocyjnej wskazywano w raportach z ewaluacji krakowskiego Budżetu Obywatelskiego, w których również doceniono jego znaczenie dla skuteczności promocji procesu. Poza wymienionymi kanałami, w dwóch gminach Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego w promocji BOWM wykorzystano smsy. Dużą rolę w promocji projektu odegrały portale społecznościowe – głównie Facebook, za pośrednictwem którego, także promowano projekty.

Ważnym elementem kampanii promocyjnej były spotkania informacyjne. W każdym powiecie odbyło się jedno takie spotkanie. Ich przebieg był podobny w każdym subregionie - obejmował prezentację głównych informacji o BOWM prowadzoną przez przedstawiciela Zarządu Województwa Małopolskiego, czas na dyskusję i pytania, rozdawanie broszur informacyjnych, formularzy wniosków. Zainteresowanie spotkaniami było zróżnicowane, a frekwencja oscylowała na poziomie 10-100 osób. Organizacją spotkań zajmowali się pracownicy zamiejscowych agend UMWM, a w subregionach, w których nie ma agend, za organizację spotkań odpowiadał UMWM w Krakowie. Oprócz pracowników agend UMWM w organizację spotkań zaangażowane były różne jednostki samorządów terytorialnych – urzędy miast lub gmin, starostwa.

Z zebranych w wywiadach grupowych danych wynika, że istotną trudnością związaną z tym elementem akcji informacyjno-edukacyjnej była intensywność kalendarza spotkań. W niektórych subregionach wyrażono opinię, że czas przeznaczony na organizację spotkania tj. na dotarcie z informacją do mieszkańców i przedstawicieli NGO oraz przygotowanie ich do spotkania, był niewystarczający. W pewnych przypadkach były to zaledwie 2-3 dni, co w oczywisty sposób negatywnie przekładało się na

liczbę uczestników (**zdecydowana większość głosujących, którzy uczestniczyli w badaniu ewaluacyjnym (94,4%) nie brała udziału w spotkaniach informacyjnych poświęconych budżetowi**, a należy pamiętać, że to osoby zdecydowanie aktywniejsze od ogółu społeczeństwa).

Owe ograniczenia wiązano z faktem, że w spotkaniach uczestniczyć mieli przedstawiciele Zarządu Województwa – zatem osoby, których dostępność jest w zrozumiały sposób ograniczona. Wyrażono także opinię, że brakowało wiedzy na temat celu, charakteru, czy przebiegu spotkania. Pytania oraz uwagi mieszkańców zgłaszane na spotkaniach najczęściej dotyczyły kwestii ogólnych tj. zasad BOWM, wysokości środków do wykorzystania na projekty, tego, jakie projekty mogą być realizowane oraz wątpliwości związanych z lokalizacją mienia wojewódzkiego w danym regionie. W niektórych subregionach, podczas spotkań informacyjnych, wywiązała się dyskusja – poświęcona nie tylko informacjom na temat procesu, ale także konsultacji pomysłów uczestników. Spotkania stwarzały również okazję do nawiązania współpracy z innymi organizacjami lub osobami aktywnymi w regionie.

Na podstawie uzyskanych danych, można jednak stwierdzić, że **przeprowadzone na tym etapie procesu spotkania nie stwarzały wystarczającej przestrzeni do deliberacji wśród mieszkańców Małopolski. Ten wymiar partycypacji, kluczowy dla procesów budżetu obywatelskiego, należy w przyszłości znacząco wzmocnić**. Wnioskodawcy uczestniczący w badaniu ewaluacyjnym, obok sugestii wzmocnienia promocji BO w mediach tradycyjnych i zintensyfikowania współpracy z lokalnymi instytucjami i organizacjami, postulowali organizowanie większej ilości spotkań informacyjnych oraz warsztatów, a także lepsze rozpowszechnienie informacji o tychże spotkaniach. Spotkania promujące budżet powinny być bardziej szczegółowe niż dotychczas.

„Ludzie nie wiedzą o tym, więc trzeba robić warsztaty, spotkania, żeby im to mówić, robić jakieś foldery, ale przede wszystkim rozmawiać. Bo jakieś ulotki, że się tylko gdzieś da to, to nie skutkuje.”

Również w ocenie większości uczestników wywiadów grupowych spotkania informacyjne są bardzo dobrym sposobem na promocję BOWM, jednak powinno ich być więcej. Jedno spotkanie w powiecie to za mało, szczególnie przy pierwszej edycji BO. O potrzebie większej ilości spotkań może także świadczyć fakt, o którym informowali przedstawiciele gmin, że na szczeblu lokalnym były organizowane dodatkowe spotkania z inicjatywy sołtysów, radnych i innych działaczy. Te lokalne działania, często o oddolnym charakterze, nie tylko wspierały promocję procesu, ale często realizowały także deliberacyjny wymiar budżetu obywatelskiego, stanowiąc przestrzeń dla wspólnej dyskusji nad najważniejszymi problemami i priorytetami rozwoju obszaru oraz zawiązania współpracy przy opracowaniu wniosków projektowych.

Efekty kampanii promocyjnej były oceniane różnie w poszczególnych subregionach. W subregionie tarnowskim oraz Małopolsce Zachodniej podkreślano wysoką, jak na pierwszą edycję, frekwencję w głosowaniu oraz liczny udział mieszkańców w spotkaniach informacyjnych. Przedstawiciele tych regionów traktowali wysoką frekwencję jako wskaźnik udanej kampanii promocyjnej BOWM.

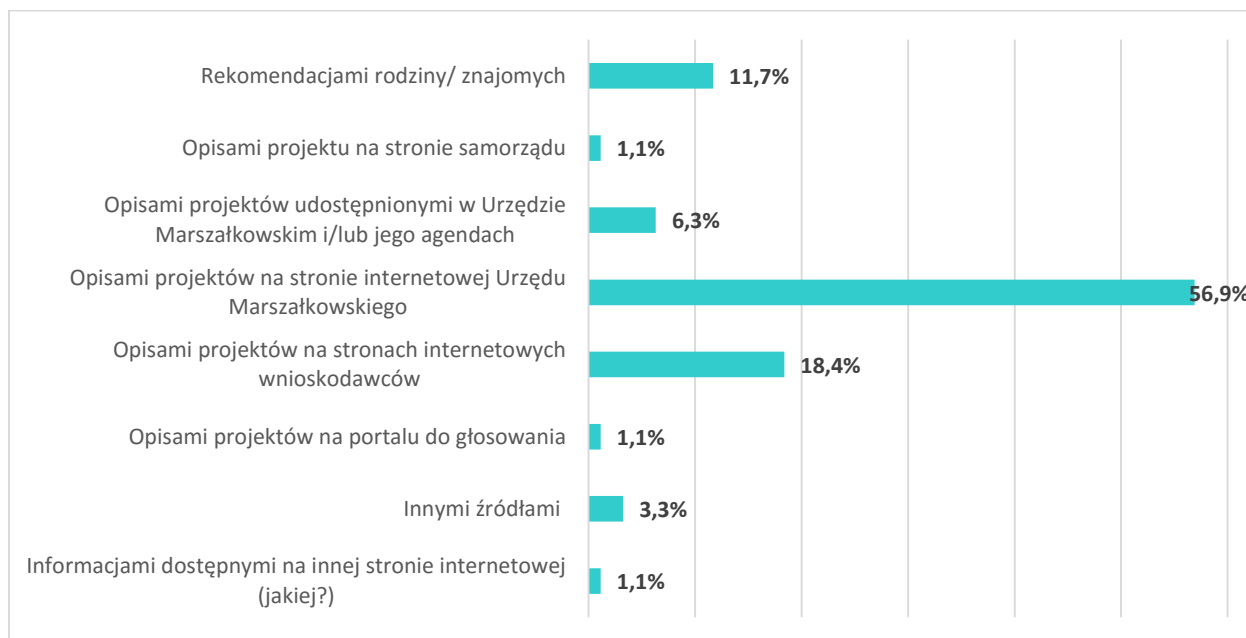

Trudno jednak uznać ten wskaźnik za jednoznaczny. Frekwencja rzeczywiście informuje pośrednio o liczbie osób, które wzięły udział w procesie, jednak nie wskazuje, w jaki sposób osoby dowiedziały się o nim - czy za sprawą akcji promocyjnej, czy innymi kanałami - np. poprzez zbierających podpisy (dane wskazują, że ten kanał informacji miał bardzo istotne znaczenie). Jednak należy zaznaczyć, że w ocenie przedstawicieli tych regionów akcja promocyjna w ich regionie była przeprowadzona efektywnie. W subregionie podhalańskim, Krakowskim Obszarze Metropolitalnym oraz w Krakowie przeważała negatywna ocena efektów kampanii promocyjnej. Zdaniem reprezentantów tych subregionów informacje o BOWM nie dotarły do zdecydowanej większości mieszkańców. Przyczyną takiego stanu rzeczy, w ich ocenie, nie była jednak niewłaściwa promocja. Wskazywano dwa główne źródła niskiej efektywności kampanii: fakt, że była to pierwsza edycja BOWM oraz niski poziom zainteresowania społeczności lokalnych kwestiami województwa. Wyrażono opinię, że "ludzie bardziej czują klimat lokalny niż wojewódzki". Zdaniem uczestników wywiadów grupowych najlepszym sposobem na przybliżenie idei małopolskiego budżetu obywatelskiego mieszkańcom oraz zmniejszenie poczucia dystansu i abstrakcji jest bezpośredni kontakt z osobami zaangażowanymi w proces - przedstawicielami UMWM lub lokalnymi liderami.

5.4.2. OCENA STRONY INTERNETOWEJ BUDŻETU OBYWATELSKIEGO WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Dla większości głosujących w BOWM, którzy wypełnili internetową ankietę ewaluacyjną, podstawowym źródłem informacji o projektach była strona internetowa UMWM (poświęcona BO) – 56,9% i opisy projektów na stronach internetowych wnioskodawców – 18,4%. Źródłem wiedzy, którego nie można bagatelizować były także rekomendacje i opinie rodziny czy znajomych (11,7%).

Wykres 21. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czym w głównej mierze kierował/a się Pan/Pani wybierając projekty w trakcie głosowania w I edycji Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego? (n=522)

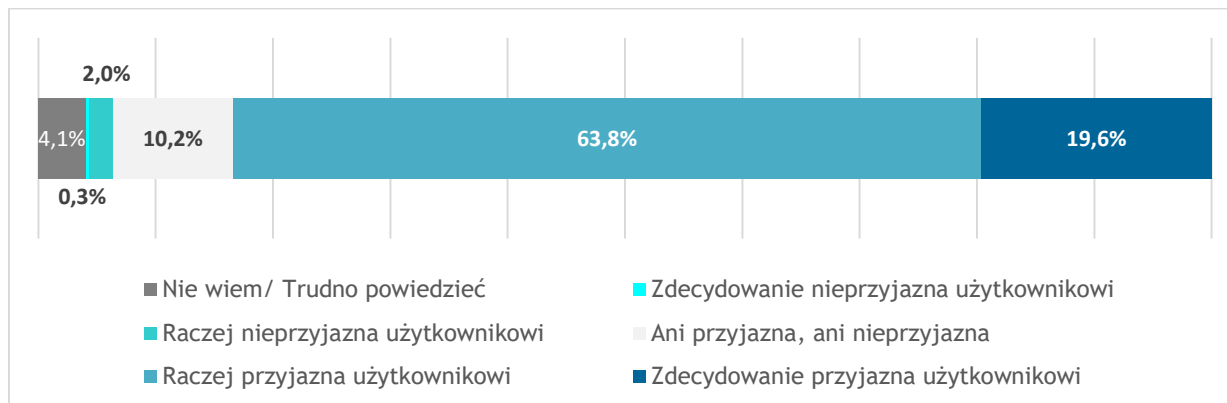

Źródło: Badanie on-line przeprowadzone wśród głosujących

Najwięcej głosujących, którzy poszukiwali informacji o projektach na stronie internetowej UMWM, było w subregionie tarnowskim – 67,9%, najmniej w subregionie Małopolska Zachodnia – 36,8%.

Ci badani, którzy zadeklarowali, że odwiedzali stronę <https://bo.malopolska.pl/> (392 osoby) zostali dodatkowo poproszeni o wyrażenie swojej opinii na jej temat. Większość z nich oceniła ją jako przyjazną użytkownikowi – 83,4%. Stosunkowo najczęściej, pozytywne opinie o stronie wyrażali respondenci z subregionu Małopolska Zachodnia - 94,4%.

Wykres 22. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy strona (www.bo.malopolska.pl) była w Pana Pani opinii przyjazna użytkownikowi? (n=392)

Źródło: Badanie on-line przeprowadzone wśród głosujących

Także zawartość merytoryczna tego serwisu została pozytywnie zrecenzowana przez 70,3% badanych. Osoby niezadowolone ze strony wskazały na zbytnią lakoniczność informacji dotyczących kwot i sposobu głosowania na dwa projekty przy jednej liście rankingowej.

Strona internetowa została oceniona pozytywnie przez wszystkich badanych wnioskodawców. Zdaniem badanych strona spełniła funkcję informacyjną dla wnioskodawców. Dostarczała niezbędnych informacji dotyczących opisu procedury złożenia wniosku, czy też opisu wymaganych dokumentów.

„Pozytywnie, była wyrazista, przejrzysta i generalnie są informacje, które być powinny w takich, że tak powiem inicjatywach [BO].”

„Oceniam bardzo dobrze, te informacje (...) jak ten temat początkowo ugryźć, także te informacje były dla mnie wystarczające, były na czasie, później były te informacje powtarzane, modyfikowane, także to był taki dla mnie taki podstawowy elementarz odnośnie budżetu obywatelskiego.”

Tylko dwóch wnioskodawców miało uwagi odnoszące się do funkcji informacyjnej strony internetowej BO. Jeden wnioskodawca nie odnalazł na stronie wystarczająco jasnej informacji o kwotach granicznych, w jakich powinny się zamykać składane projekty, drugi sugerował istnienie niespójności pomiędzy informacjami zawartymi na stronie internetowej, a tymi w regulaminie BO, ale nie wskazał dokładnie o co chodziło.

Badani ocenili pozytywnie stronę również pod względem przejrzystości. Układ elementów był intuicyjny, pozwalał łatwo odnaleźć potrzebne treści i pobrać potrzebne dokumenty. **Pod względem wizualnym strona również została oceniona pozytywnie.** Była dla respondentów czytelna, intuicyjna, estetyczna, bez przerostu formy nad treścią.

Respondenci podkreślali, że pozytywną cechą strony jest jej prostota. Była odpowiednio rozbudowana graficznie, bez zbędnych elementów, dzięki czemu spełniała z powodzeniem swoją główną funkcję, czyli informowanie o BO w Małopolsce.

„Jeżeli chodzi o stronę, to dla mnie jest ładna, przejrzysta, jasna i zrozumiała. Jest też przyjemna.”

„Prosto, jasno i na temat, nie ma co za bardzo kolorować obrazków, bo to nie o to chodzi w tym wszystkim.”

Jednej osobie badanej nie podobał się symbol obywatela przedstawiony na stronie i w materiałach promocyjnych. Sugerowała zmianę, na inną postać. Inna osoba zaproponowała umieszczenie zdjęć na stronie.

Wśród elementów, które podobały się respondentom na stronie internetowej znalazły się następujące przykłady:

- 😊 multimedialny przewodnik dotyczący składania wniosków i głosowania w budżecie obywatelskim,
- 😊 generator wniosków,
- 😊 informacje na stronie: segregowanie regionów kolorami, aktualności na pierwszej stronie, kalendarz.

Większość badanych korzystała ze strony wyłącznie na komputerze stacjonarnym lub laptopie. Badani nie zgłaszali żadnych problemów związanych z obsługą strony na komputerach.

Niektórzy respondenci wchodziłi na stronę internetową przy użyciu urządzeń mobilnych, takich jak telefon, czy tablet. Osoby te pozytywnie oceniają mobilną wersję strony, uważali, że była ona responsywna i dostosowana do wszystkich rodzajów i wielkości ekranów.

Respondenci mieli różne doświadczenia ze stroną internetową pod względem technicznym. Część osób nie napotkała żadnych problemów technicznych, ich zdaniem strona ładowała się i wyświetlała bez problemu.

Jednakże, kilka osób wskazało pewne problemy związane z ładowaniem strony i głosowaniem. Poniżej zaprezentowano główne problemy, z jakimi zetknęli się respondenci:

- ☹️ przeciążenie strony pod koniec głosowania – w ostatnich dniach głosowania strona była wyraźnie przeciążona, co spowodowało, że ładowała się bardzo wolno,
- ☹️ trudności w oddaniu głosu – w ostatnich dniach głosowania, nie mogli oddać głosów elektronicznie, ze względu na błędy techniczne na stronie (w pierwszy weekend głosowania pojawił się również błąd w procesie głosowania, uniemożliwiający oddanie głosu tylko na zadanie subregionalne),

- ☹ błąd na stronie służącej do głosowania – po oddaniu głosu, zniknął przycisk do zatwierdzania go, przez co wiele oddanych głosów było nieważnych, ponieważ wyborcy mogli nie wiedzieć, w jaki sposób powinna zakończyć się prawidłowo przeprowadzona procedura oddawania głosu.

Większość respondentów raczej nie przypominała sobie problemów związanych z wypełnianiem wniosków poprzez formularz w formie elektronicznej. **Jednak kilkoro badanych wskazało na problem z elektronicznym formularzem do sporządzania wniosku.** Formularz ten nie przewidywał możliwości edycji, co było sporym utrudnieniem dla wnioskodawców. W przypadku chęci dokonania zmian we wniosku, wszystkie dane należało wprowadzić od nowa, treść nie była zapamiętywana w polach.

„Jedyny problem, z jakim się natknąłem był z generatorem wniosków, on nie do końca działał tak jak powinien, plus nie było potem możliwości zmian, tylko trzeba było cały wniosek od początku generować, to była na pewno wada. (...) Jeśli zaszła potrzeba zmiany we wniosku, to wniosek trzeba było od początku wprowadzić, nie dało się dokonać edycji.”

W trakcie badania pojawiło się kilka propozycji ulepszeń związanych ze stroną internetową. Uwagi dotyczyły zarówno treści publikowanych na stronie, jak i samego generatora wniosków:

- ⇒ bardziej szczegółowy opis projektów na stronie,
- ⇒ zamieszczenie na stronie mapy z zaznaczeniem lokalizacji projektów poddawanych głosowaniu,
- ⇒ wprowadzenie konsultacji z wnioskodawcami w kwestii prezentowania projektów na stronie,
- ⇒ zamieszczenie na stronie bardziej szczegółowych informacji odnośnie kompetencji samorządu województwa i zadań, jakie mogą być realizowane wraz z informacją o mieniu,
- ⇒ prezentowanie na bieżąco szacunkowych wyników głosowania, aby mobilizować obywateli do głosowania,
- ⇒ wprowadzenie możliwości telefonicznego kontaktu z informatykiem (również w weekendy), w celu szybkiego zgłaszania błędów.

Respondenci zaproponowali ponadto kilka propozycji usprawnień elektronicznego formularza do wypełniania wniosków:

- ⇒ możliwość modyfikowania wprowadzonych treści przed ich zatwierdzeniem,
- ⇒ bardziej szczegółowy opis dotyczący tego, co ma się znaleźć w poszczególnych polach formularza,
- ⇒ licznik znaków w generatorze wniosków,
- ⇒ informacja na temat poprawności wypełnianych pól, dostępna w trakcie wypełniania danego pola, a nie, po kliknięciu zatwierdź.

Opinie na temat strony internetowej wyrazili również przedstawiciele podmiotów wspierających realizację BOWM, którzy uczestniczyli w zogniskowanych wywiadach grupowych. Strona internetowa spotkała się z krytyką uczestników badania z Krakowa. Negatywnie został oceniony jej minimalizm

w aspekcie treści oraz fakt, że zawierała ona niewystarczającą ilość informacji merytorycznych, co szczególnie odczuwalne było w początkowym okresie realizacji procesu.

„Jak strona była uruchamiana, to poza regulaminem i datami harmonogramu nie kompletnie nie było. Nie była opisana idea budżetu obywatelskiego, nie było definicji.”

Głosy te, choć odosobnione w kontekście pozytywnej oceny promocji BOWM w pozostałych subregionach, wymagają uwagi – należy mieć na uwadze fakt, że dla wielu mieszkańców strona internetowa procesu jest jedynym dostępnym źródłem informacji o tym mechanizmie partycypacji obywatelskiej. Z tego względu oczekiwania kompletności i wyczerpującego charakteru informacji o procesie, jego zasadach, celach i idei, wydają się uzasadnione. Ocenę kampanii promocyjnej BOWM wyrażoną w Krakowie można wiązać z faktem, że w tym mieście budżet partycypacyjny realizowany jest już od kilku lat – i stanowi on punkt odniesienia dla BO na poziomie województwa.

5.5. OCENA REALIZACJI DALSZYCH ETAPÓW PROCEDURY BUDŻETU OBYWATELSKIEGO

5.5.1. SKŁADANIE WNIOSKÓW

Na etapie składania wniosków, szczególną aktywnością wykazali się wnioskodawcy. Ta część procedury BOWM wymagała od nich największego zaangażowania. I choć przedstawiciele urzędów i innych instytucji i organizacji bardzo często pomagali w przygotowaniu wniosków, to sami wnioskodawcy są najlepszym źródłem informacji o trudnościach, jakie napotkali na etapie składania wniosków.

Podstawowym źródłem informacji o wytycznych dotyczących przygotowania wniosków była strona internetowa. Wnioskodawcy mogli znaleźć na niej regulamin, wykaz mienia wojewódzkiego, wzór wniosku, przykładowy cennik zadań. Strona zawierała także formularz kontaktowy, który wraz z numerami telefonów do pracowników UMWM opublikowanymi w materiałach informacyjnych, stanowić mógł narzędzie bezpośredniego zadawania pytań na etapie tworzenia projektów. O tym, jak przygotować wniosek informowano także na spotkaniach informacyjnych. Większość wnioskodawców, którzy wzięli udział w wywiadach, oceniła zakres informacji na tym etapie procesu za wystarczający. **Dla wielu wnioskodawców regulamin I edycji BOWM był jasny – w oparciu o wskazane w nim zasady, można było z łatwością złożyć wniosek.**

Niemniej jednak, pojawiały się też głosy krytyczne. **Nie dla wszystkich wnioskodawców zasady regulaminowe były zrozumiałe i wystarczająco czytelne.** Niektórzy respondenci podkreślili, że regulamin należy doprecyzować i wyjaśnić pewne nieścisłości. Główne uwagi do regulaminu dotyczyły: zasięgu terytorialnego wnioskowanych projektów, treści zgłaszanych zadań, opisu zadań, opisu etapu realizacji projektu, kosztorysu, harmonogramu procedury i czasu przeznaczanego na poszczególne etapy, zasad

głosowania, udziału w konkursie osób reprezentujących organizacje pozarządowe, fundacje, itp.

Dla części respondentów problematycznym było ograniczenie zasięgu wnioskowanych zadań do obszarów, należących do samorządu województwa. W wielu subregionach ilość terenów, na których można było przeprowadzić jakąś inwestycję była ograniczona, co zniechęcało do składania wniosków. Pozostawało, albo wnioskować o realizację zadań na terenach będących pod zarządem Województwa lub zadań miękkich. Zdaniem części badanych, środki z BO powinny być przeznaczane na inwestycje, po których zostanie ślad, a nie tylko na zadania miękkie, których efekt jest krótkotrwały. **Kolejną trudność stanowiła nieprecyzyjna informacja o tym ograniczeniu w samym regulaminie.** Brak jasnej informacji był źródłem błędów w składanych wnioskach.

„Powinno zostać jasno zaznaczone, na jakich obszarach można realizować planowane zadania. Dokładnie określone, jakie tereny podlegają Marszałkowi Województwa i, że tylko do tych terenów mogą być ograniczone wnioskowane działania.”

Badani wskazywali również na trudności związane z zakresem tematycznym składanych wniosków. Regulamin bardzo ogólnikowo określał, jakie zadania mogą być realizowane. Pojawiła się propozycja, aby precyzyjniej to określić, np. w formie katalogu zadań. Ponadto, badani zaznaczali, iż realizowane zadania powinny służyć społeczeństwu, a nie wąskim grupom osób. W regulaminie lepiej powinno zostać określone, na jakiej podstawie określa się spełnienie wymagania o wpływie danego zadania na szeroką społeczność. Niejasny był również sposób, w jaki należy opisać proponowane zadania. Jeden z respondentów opisał swoje zadanie w 3 podpunktach i zostało to potraktowane jako 3 różne zadania, z których musiał wybrać jedno.

W regulaminie brakowało informacji o tym, co dzieje się z projektem po wygranej. Respondenci twierdzili, że nie mogli znaleźć dalszej procedury, dotyczącej realizacji projektu. **Niektórzy respondenci, nie wiedzieli, że wygrane projekty będą następnie poddawane procedurze przetargowej i, że obywatel, który zgłosił projekt, nie będzie go realizował.** Niejasne było również, co dzieje się w sytuacji, jeśli koszt przetargu okaże się niższy lub wyższy niż wnioskowana kwota. Ponadto, jedna z badanych wskazała na brak wyjaśnienia kwestii dotyczącej tego, czyją własnością są przedmioty, materiały, które były wyszczególnione w projekcie oraz jaki będzie dalszy los przedmiotów zakupionych w ramach projektu. W regulaminie należy uwzględnić i dokładnie opisać cały przebieg procesu realizacji projektu.

Badani wnioskodawcy zwrócili uwagę na cennik poszczególnych inwestycji opublikowany na stronie internetowej BOWM. Skosztorysowanie zadań powinno być przygotowane z należytą starannością, oddając realia tak, aby na etapie realizacji projektu nie okazywało się, że kosztorys jest niedoszacowany. Zdaniem respondentów, nie można oczekiwać od wnioskodawcy, iż będzie miał pełną wiedzę odnośnie cen poszczególnych inwestycji, dlatego zasugerowane zostało opracowanie katalogu zadań wraz z cenami. Kosztorys powinien uwzględniać więcej pozycji tak, aby wnioskodawcy mieli odpowiedź, w jakich widełkach cenowych dany wydatek powinien się mieścić

Na temat etapu przygotowania projektów i składania wniosków wypowiedzieli się również niektórzy z uczestników wywiadów grupowych. Formułowali oni krytyczne opinie związane z warunkami uczestnictwa, tj. z faktem, że wnioskodawcami mogły być jedynie osoby prywatne, a nie podmioty takie jak organizacje pozarządowe, czy instytucje publiczne. Krytyka ta wywodziła się z obserwacji, że **wnioskodawcami są w rzeczywistości najczęściej osoby związane z tego rodzaju podmiotami lub osoby pełniące funkcje publiczne**, takie jak radni gminy, miasta, czy sołtysi – i, w związku z tym, ograniczenie wnioskodawców do osób prywatnych jest sztuczne. Jest to zarzut często formułowany wobec budżetów partycypacyjnych. Wiąże się z niepełnym zrozumieniem idei takich procesów – skierowania do mieszkańców. Sygnalizuje jednak istotny problem – wątpliwość, na ile w BOWM możliwe jest zmobilizowanie „zwykłych” mieszkańców do uczestnictwa w etapie przygotowania projektów.

Jak wynika z informacji uzyskanych od badanych wnioskodawców, zdecydowana większość z nich przygotowywała wniosek w gronie kilku osób. 8 na 30 badanych przyznało, że składało wniosek indywidualnie. Czasami projekt był przygotowywany przez jedną osobę i dodatkowo konsultowany z kimś innym. Większość wnioskodawców wskazywała, że przygotowywała wniosek w grupie od 2-10 osób. Powodem, dla które wnioskodawcy decydowali się na współpracę w trakcie wypełniania i składania wniosków było kilka. Taka formuła pozwalała w lepszy sposób ustalić, jakie są oczekiwania mieszkańców różnych powiatów (zadanie subregionalne), na jakie zadania przeznaczyć środki. Stwarzała też możliwość skorzystania ze wsparcia osoby doświadczonej w pisaniu wniosków i uniknięcia niepotrzebnych błędów.

Obserwacje wnioskodawców znalazły potwierdzenie w opiniach uczestniczących w ewaluacji przedstawicieli podmiotów wspierających realizację BOWM. Badani z tej grupy, także wskazywali, że składane wnioski były często efektem współpracy pomiędzy różnymi podmiotami. Nawet, jeśli pierwotna inicjatywa była indywidualna, w proces przygotowania projektu włączani byli przedstawiciele organizacji pozarządowych, instytucji, władz lokalnych lub urzędów. Zdarzały się także projekty, w których przygotowanie zaangażowanych było kilka stowarzyszeń. **Uczestnicy wywiadów grupowych zwracali uwagę na potrzebę organizacji spotkań na poziomie lokalnym, w trakcie których zainteresowane osoby – aktywni mieszkańcy – mogliby wspólnie pracować nad pomysłami na działania i wnioskami projektowymi.** Takie spotkania organizowano już z sukcesem w tym roku, oddolnie, z inicjatywy lokalnych liderów. Pojawiło się też negatywne doświadczenie w jednym z subregionów, gdzie zainteresowanie inicjatywą spotkania nie było wystarczające. Należy podkreślić, że **tego rodzaju spotkania mają kluczowe znaczenie dla aktywizacji obywatelskiej mieszkańców i są podstawową przestrzenią, w jakiej realizuje się deliberacyjny aspekt procesów Budżetu Obywatelskiego, stanowiąc okazję do dyskusji o potrzebach, kierunkach rozwoju społeczności, promując współpracę.** Uczestnicy wywiadów grupowych wskazywali, że tego typu spotkania są organizowane w przypadku lokalnych Budżetów Obywatelskich, natomiast w przypadku BOWM ich zabrakło – spotkania informacyjne organizowane w powiatach nie były w tym względzie wystarczające.

Aby złożyć wniosek o dofinansowanie w ramach BOWM, **wnioskodawcy musieli do formularza dołączyć listę poparcia dla zadania, podpisaną przez mieszkańców**. Dla zadań o zasięgu powiatowym należało przedłożyć 50 podpisów mieszkańców powiatu, którego dotyczyło zadanie, zaś dla zadań o zasięgu subregionalnych – 100 podpisów mieszkańców subregionu, którego dotyczyło zadanie.

Jedynie 16,7% spośród głosujących, którzy uczestniczyli w internetowym badaniu ewaluacyjnym, wskazało, że przed głosowaniem podpisywało osobiście listy poparcia dla projektów o zasięgu powiatowym. Największy odsetek respondentów, którzy tak odpowiedzieli stanowili badani z subregionu Małopolska Zachodnia (32,9% badanych z tego terenu). Zdecydowana większość (86,8%) osób, które zadeklarowały podpisywanie list poparcia dla projektów powiatowych przyznała, że także na nie głosowali. Zaledwie 8% badanych wskazało natomiast, że podpisywali listy poparcia dla projektów subregionalnych. Większość z nich - 78% badanych, którzy podpisali listy poparcia deklarowała, że te same projekty o zasięgu subregionalnym poparła w trakcie głosowania. Należy jednak wziąć pod uwagę, że internetową ankietę ewaluacyjną wypełnił niewielki odsetek osób, które głosowały w BOWM i były to tylko te osoby, które oddały głos za pośrednictwem internetu.

Zebranie podpisów dla większości badanych nie stanowiło większego problemu. Niektórzy wnioskodawcy aktywizowali społeczność lokalną i to oni zbierali podpisy w celu złożenia wniosku. Były to osoby zainteresowane oraz przedstawiciele grupy społecznej, której dotyczył projekt. Respondenci budowali poparcie dla swojego wniosku na różne sposoby. Najczęściej wnioskodawcy zbierali podpisy wśród znajomych, rodziny oraz za pośrednictwem instytucji publicznych np. szkół, przedszkoli. W późniejszych etapach procesu do promocji projektu wykorzystywano głównie portale społecznościowe. W kilku subregionach wnioskodawcy wykorzystali w promocji parafie i kościoły. Strategia ta okazywała się bardzo skuteczna, zarówno na etapie zbierania poparcia dla wniosku, jak i później, na etapie głosowania.

Odnośnie warunków stawianych przed wnioskami projektowymi, pojawiały się również uwagi dotyczące liczby osób popierających wnioski – wymagana regulaminem lista poparcia oceniana była przez niektórych jako “fikcyjne” zabezpieczenie.

Jak wskazywali przedstawiciele podmiotów wspierających realizację BOWM, w niektórych subregionach **wnioskodawcy, na etapie przygotowania projektu, mogli otrzymać wsparcie również ze strony agend UMWM oraz lokalnych urzędów**. O możliwości takiej pomocy informowano na spotkaniach promocyjnych, choć wsparcie to nie miało raczej sformalizowanego charakteru. Przedstawiciele samorządu lokalnego, którzy wzięli udział w badaniach fokusowych stwierdzili, że nie skorzystało z niego wiele osób – zainteresowanie w skali gminy oceniali na 1-2 projekty. Zdarzały się przypadki konsultacji wniosków z pracownikami agend UMWM, nie była to jednak częsta praktyka. **Współpraca z agendami UMWM w omawianym zakresie została bardzo pozytywnie oceniona** przez uczestników fokusów.

Również sami wnioskodawcy biorący udział w badaniu ewaluacyjnym potwierdzali, iż wielokrotnie kontaktowali się z Urzędem Marszałkowskim podczas wypełniania wniosku, w celu dopytania i rozwiania wątpliwości. **Zdecydowana większość badanych oceniła oferowaną przez UMWM pomoc bardzo dobrze.** Zainteresowani uzyskiwali wyczerpujące informacje. Dobrze ocenione zostały następujące elementy oferowanej przez UMWM pomocy:

- ✓ pomocni, rzeczowi, kulturalni, cierpliwi urzędnicy,
- ✓ odpowiadanie na e-maile,
- ✓ możliwość szybkiego uzyskania potrzebnych informacji,
- ✓ wyczerpujące, rzetelne wyjaśnienia,
- ✓ zachęcanie do kontaktu w razie dalszych pytań.

5.5.2. WERYFIKACJA

Weryfikacja zgłoszonych do realizacji zadań zgodnie z regulaminem miała obejmować sprawdzenie wniosków pod względem formalnym (prawidłowość wypełnienia formularza zgłaszanego zadania i dołączonej do niego listy poparcia) oraz merytorycznym. Weryfikacja merytoryczna skupiała się na kosztach zadań, ich zgodności z obowiązującymi przepisami prawa (w tym zgodności proponowanych pomysłów z zadaniami samorządu województwa) oraz ewentualnych korzyści, jakie mogą odnieść mieszkańcy województwa z realizacji zgłaszanych zadań.

Etap weryfikacji zgłoszonych zadań, był dla wielu badanych w pełni zrozumiały. Dobrze oceniono pomoc ze strony Urzędu Marszałkowskiego w przypadku konieczności naniesienia zmian we wniosku. Osoby z UMWM kontaktowały się z wnioskodawcą i udzielały cennych informacji odnośnie poprawy wniosku, aby spełniał on wymogi formalne i merytoryczne. Wszystko było jasne i transparentne.

„Nie dość, że było transparentne to urząd wyszedł z pomocną dłońią. Dzwoniono do mnie umożliwiono mi naniesienie zmian.”

„Tak, tak był transparentny, zresztą była ta informacja, kiedy należy się spodziewać wyników tego głosowania no i jak pamiętam, to o parę dni wcześniej zostały wyniki już ogłoszone, no i podane też były zadania, które nie zostały zakwalifikowane, było też uzasadnienie, także ja myślę, że no że wszystko ok.”

Wśród badanych wnioskodawców pojawiały się też głosy przeciwne. Nie dla wszystkich z regulaminu jasno wynikało jak będzie przebiegał etap weryfikacji. Niektórzy badani mieli co do tego pewne wątpliwości i sugerowali, że etap weryfikacji mógłby zostać bardziej szczegółowo opisany w regulaminie.

„Niespecjalnie było podane, jakie są warunki tej weryfikacji, trudno powiedzieć na temat tej weryfikacji, nic o niej nie wiem. (...) poszło do oceny, ocena była pozytywna,

tyle o tym wiem, nic więcej. Jakby była negatywna, nie wiem, czy bym się dowiedział, co było negatywnie."

„Ta weryfikacja była taka dziwna, że nie zastosowano tego co pisze w regulaminie, nie zastosowano przy weryfikacji.

Cennych informacji o procesie weryfikacji dostarczyły również zogniskowane wywiady grupowe z przedstawicielami podmiotów wspierających realizację BOWM, w tym przede wszystkim z członkami Zespołu Zadaniowego ds. BOWM. **Zwrócili oni uwagę na trudności napotymane w trakcie weryfikacji zgłoszonych zadań, które prawdopodobnie nie zostały przewidziane na etapie tworzenia idei oraz regulaminu Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego.**

Pierwszym zadaniem realizowanym w ramach procedury weryfikacji wniosków było przydzielanie ich do oceny pracownikom poszczególnych departamentów Urzędu Marszałkowskiego. Pojawiły się tu problemy, ponieważ wiele wniosków trudno było zaadresować do konkretnej jednostki. Z jednej strony wynikało to z faktu, że zgłaszane zadania lokowały się na styku kompetencji różnych departamentów. Z drugiej strony, problemem była tematyka zadań, która bardzo często nie wpisywała się w zadania samorządu województwa. Rozdzielanie wniosków odbywało się pod presją czasu, co uniemożliwiało dogłębną analizę sytuacji. W przypadku niektórych projektów, przypisanie wniosku do departamentu było trudne – zdarzało się, że wnioski przekazywano pomiędzy departamentami. Na dalszy przebieg weryfikacji wniosków rzutowało także to, że na poszczególne departamenty przypadła różna liczba zgłoszeń do sprawdzenia, co wynikało z tematyki proponowanych zadań. Oczywiście powodowało to także, że niektóre departamenty nie otrzymały żadnych wniosków do procedowania, ponieważ zakres ich kompetencji nie pokrywał się z możliwymi obszarami tematycznymi zgłaszanych zadań. Być może, w przyszłości warto już na etapie przygotowania wniosków powiązać poszczególne rodzaje zadań z konkretnymi departamentami. Wnioskodawca sam zatem adresowałby zadanie do konkretnej części Urzędu Marszałkowskiego. Mogłoby to także ułatwić takie projektowanie zadań, by jak najlepiej wpisywały się one w kompetencje samorządu województwa, a pomysły mieszkańców mogłyby być konsultowane z pracownikami departamentów jeszcze przed etapem składania wniosków. Ten sposób organizacji opisywanego elementu procesu BO mógłby pozwolić uniknąć wielu problemów z weryfikacją wniosków.

Szerszego omówienia wymaga proces weryfikacji wniosków pod względem merytorycznym.

W zasadzie należy zastanawiać się czy uprawnione jest w tym przypadku używanie terminu „weryfikacja”. Proces ten nie polegał bowiem na sprawdzeniu wniosków i odrzuceniu tych niespełniających wymogów merytorycznych. Jak określiła to jedna z osób biorących udział w procesie weryfikacji, takie wnioski były „wyciągane”, to znaczy poprawiane przez pracowników departamentów UMWM. „Wyciąganie” miało doprowadzić do tego, że pomysły na zadania niespełniające wymogów merytorycznych zostaną w porozumieniu ze zgłaszającym lub zgłaszającą zmodyfikowane w taki sposób, by wpisały się w wymagane kryteria. Za takim postępowaniem stał istotny argument praktyczny – odrzucenie

większości projektów podważałoby sens istnienia BOWM. „Weryfikacja” czy też „wyciąganie” zgłaszanych zadań była tak naprawdę etapem procesu, na którym pomysł zgłoszony przez mieszkańców nabierał dopiero postać projektu możliwego do realizacji przez samorząd województwa.

Poprawianie wniosków utrudniał fakt, że wszelkie zmiany w nich musiały zyskiwać aprobatę wnioskodawców. Ostatecznie udało się ją uzyskać w każdym przypadku, ale negocjacje w tym zakresie nie zawsze były proste. Zdarzali się wnioskodawcy, którzy nie wykazywali zrozumienia dla konieczności wprowadzenia poprawek. Pracownicy UMWM nie dysponowali żadną procedurą ani instrukcją, według której mogliby postępować w czasie konsultacji z wnioskodawcami. Kontaktowano się zarówno telefonicznie, jak również za pomocą poczty elektronicznej. Zdarzało się, że te kontakty były stresujące dla obu stron. Proces poprawiania wniosków można traktować jako okazję do nawiązania współpracy pomiędzy pracownikami UMWM oraz wnioskodawcami z różnych części Małopolski, tym bardziej, że wielu z nich zwracało uwagę, że nie zostali odpowiednio poinformowani o zasadach rządzących wojewódzkim Budżetem Obywatelskim. **W przyszłości należy dołożyć starań, by składane wnioski były wyższej jakości, co można osiągnąć m.in. poprzez skuteczniejsze akcje informacyjne oraz wprowadzenie szerszych konsultacji dla osób planujących zgłosić zadanie.** Zarówno pracownicy UMWM, jak i wnioskodawcy, którzy brali udział w wywiadach grupowych przyznawali, że nie zdarzało się, by wnioski były konsultowane z departamentami, przed ich złożeniem. Takie konsultacje pomogłyby z pewnością w uniknięciu wielu trudności, które miały miejsce w tegorocznym etapie weryfikacji. Ich wprowadzenie wymagałoby oczywiście wcześniejszego precyzyjnego określenia ścieżki konsultacji wątpliwości wnioskodawców. Opierać się ona powinna o zdefiniowanie rodzajów zadań, które są przydzielone do konsultacji (oraz późniejszej weryfikacji) poszczególnym departamentom – po pierwsze po to, by do urzędników trafiały sprawy leżące w zakresie ich kompetencji, po drugie zaś – by wspomóc mieszkańców w tworzeniu wniosków wysokiej jakości. Zdaniem badaczy przeprowadzających ewaluację jest to jedna z najważniejszych rekomendacji odnośnie ulepszeń w procesie Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego w jego kolejnych edycjach.

Urzędnicy musieli kontaktować się ze zgłaszającymi zadania osobami także po to, by skonsultować niektóre pozycje w kosztorysie. Jak twierdzili pracownicy UMWM biorący udział w badaniu, często brakowało im kompetencji by ocenić trafiający do nich wnioski. Wynikało to z faktu, że wiele spośród pierwotnie zgłoszonych zadań nie wpisywało się w zadania samorządu województwa, a zatem nie mogło być w takiej formie poddane pod głosowanie, w ramach analizowanego Budżetu Obywatelskiego. Często błędem było na przykład planowanie inwestycji związanych z mieniem nienależącym do województwa. Wiele projektów kierowanych było do pojedynczych miejscowości, a ich zakres tematyczny wpisywał się w zadania władz gminy. Te właśnie słabości zgłaszanych propozycji powodowały, że musiały być one „wyciągane”.

Przedstawiciele departamentów, którzy wzięli udział w badaniu fokusowym zaznaczali, że istotnym problemem była dla nich ocena, który pomysł powinien być realizowany przez województwo, a który

pomysł jest pomysłem lokalnym, co wiązało się z pytaniem o to, jakie są zadania tych szczebli samorządu. Wątpliwości te wskazują na niewystarczającą czytelność kryteriów weryfikacji, wedle których urzędnicy oceniać mieli projekty.

Jedną z najważniejszych przyczyn błędów w składanych wnioskach był niedostateczny poziom wiedzy wnioskodawców na temat zadań różnych szczebli samorządu. Pomimo, iż od reformy samorządowej upłynęło już 17 lat, to świadomość roli, jaką odgrywa samorząd województwa czy powiatu jest wśród mieszkańców Polski niewielka. **Jeśli za jeden z celów BOWM uznać edukację w tym zakresie, to należy stwierdzić, że nie podjęto wystarczających wysiłków, aby dostarczyć wnioskodawcom potrzebną wiedzę.** Jest to z pewnością problem, który należy rozwiązać w przyszłości. Nie mogą się zdarzać sytuacje takie, jak opisywane przez respondentów, że na spotkaniach informacyjnych zachęca się do zgłaszania zadań przedstawiciele organizacji o ściśle lokalnym charakterze działań, ale nie zapewnia się im wystarczającego wsparcia na etapie tworzenia projektów. Trudno oczekiwać, że osoby działające w takich silnie związanych z wąsko rozumianą społecznością lokalną organizacjach, będą bez odpowiedniego ukierunkowania projektować zadania wykraczające poza zwykły zakres ich działań.

W kontekście pojawiających się we wnioskach błędów, należy rozważyć także inne możliwe przyczyny takiego stanu rzeczy. Można stawiać tezę, że skręt w stronę lokalności, pojawienie się wśród wnioskodawców nastawienia na rozwiązywanie problemów w najbliższej okolicy był nieuchronny. Należy jednak stwierdzić, że owo hipotetyczne nastawienie na lokalność, kosztem „województwości” czy „subregionalizacji” jest silnie skorelowane z niewystarczającym poziomem wyedukowania mieszkańców w zakresie zasad funkcjonowania poszczególnych szczebli samorządu. Dowodów pozwalających uwiarygodnić takie twierdzenie dostarczyły niemal wszystkie przeprowadzone wywiady grupowe.

Pozytywnym aspektem jest fakt, że udało się rozwiązać tę kryzysową sytuację i wnioski niespełniające kryteriów merytorycznych zostało poprawione. Pomimo krótkiego czasu pracownicy UMWM zdołali przeprowadzić korektę wniosków, co jest godnym odnotowania osiągnięciem. Harmonogram BOWM zakładał, że etap weryfikacji wniosków potrwa nieco ponad miesiąc. Wydaje się, że przyjmując takie ramy czasowe nie przewidziano, że tak wiele proponowanych zadań będzie wymagało korekty oraz czasochłonnych kontaktów z wnioskodawcami.

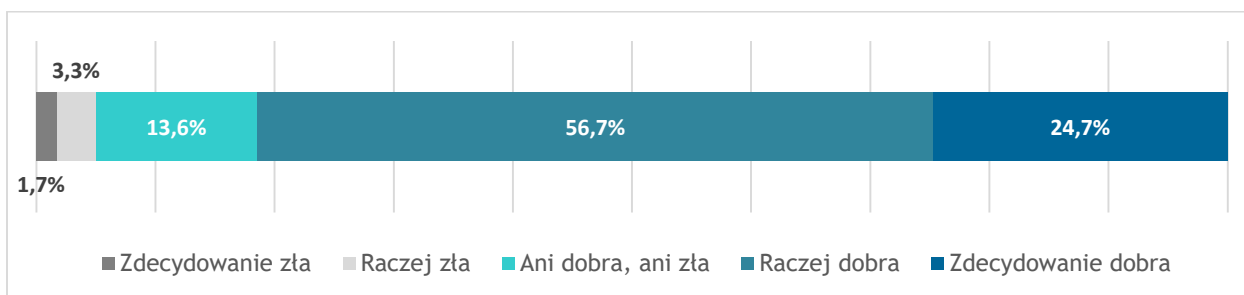
5.5.3. GŁOSOWANIE

W Budżecie Obywatelskim Województwa Małopolskiego w 2016 roku zdecydowano o umożliwieniu głosowania na 3 sposoby: przez internet, za pomocą papierowej karty do głosowania składanej w urnie wyborczej oraz korespondencyjnie. Statystyki głosowania wskazują, że najpopularniejszą formą głosowania było tradycyjne wrzucenie karty do urny wyborczej, zrobiło tak aż 45 338 mieszkańców województwa, 3 626 wysłało swoje głosy za pośrednictwem poczty. W formie papierowej oddano więc w sumie 57 328 głosów, natomiast 30 742 osoby zdecydowały się na głosowanie internetowe. Jednak, z przeprowadzonych badań wynika, że w praktyce głosy zbierali wnioskodawcy lub osoby z nimi

związane, którzy następnie dostarczali je do urn we własnym zakresie. „Wrzucenie” głosu do urny odbywało się zatem za pośrednictwem osoby trzeciej. Należy zauważyć, że większa liczba możliwości oddania głosu zwiększa trudności związane z weryfikacją ich poprawności. Przy ręcznie wypełnionych kartach nieuchronnie pojawiają się błędy – zdarzają się nieprawidłowo wypełnione karty, podwójne głosy, pojawia się konieczność rozszyfrowania niewyraźnego pisma. Warto zatem przyjrzeć się bliżej temu, co o głosowaniu powiedzieli badani i jak oceniają ten etap procedury BOWM.

Osoby uczestniczące w głosowaniu internetowym poproszono o wyrażenie ogólnej opinii o organizacji głosowania nad BOWM oraz ocenę przejrzystości procedury głosowania. **Ogólna ocena organizacji głosowania jest pozytywna.** Jako zdecydowanie dobrą określiło ją 24,7% uczestników internetowego badania ewaluacyjnego, a jako raczej dobrą 56,7% respondentów. Wypowiedzi negatywne należą do rzadkości. Najwięcej osób pozytywnie wyraziło się o organizacji w subregionie Sąddeckim (90%).

Wykres 23. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jaka jest Pana/ Pani ogólna opinia o organizacji głosowania nad Budżetem Obywatelskim Województwa Małopolskiego? (n=522)

Źródło: Badanie on-line przeprowadzone wśród głosujących

Zdaniem większości badanych (78%) procedura głosowania była przejrzysta. Stosunkowo najlepiej przejrzystość strony ocenili respondenci z Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (82,2%). Choć warto zauważyć, że wśród głosów krytycznych wskazano m.in. na fakt, iż na stronie do głosowania łatwo było pominąć informację o możliwości głosowania na projekt subregionalny. Wskazano, że cennym rozwiązaniem byłyby graficzne instrukcje tłumaczące głosującym zasady poprzez czytelne infografiki.

Opinie na temat ilości poddanych głosowaniu projektów były podzielone. Nieco mniej niż połowa badanych – 46,9% uznała, że liczba ta była odpowiednia. 22,2% badanych stwierdziło, że liczba projektów poddanych pod głosowanie była za mała. 16,7% badanych było przeciwnego zdania wskazując, że projektów było za dużo. Także samo zróżnicowanie, choć generalnie przyjęte pozytywnie, spotkało się z głosami polemicznymi. Jako „odpowiednie” zróżnicowanie zgłoszonych projektów oceniło 56,9% respondentów. Badanych zapytano m.in. o to, jakich projektów ich zdaniem zabrakło, a jakich w ich opinii nie powinno się poddawać głosowaniu. Wśród projektów, które respondenci by chętnie widzieli, a w ich opinii było ich zbyt mało, pojawiły się propozycje dotyczące bardzo wielu dziedzin: sportu, edukacji, ekologii, kultury, infrastruktury. Żaden z obszarów nie występował częściej niż inne.

Co jednak ciekawe wskazano, że brakowało projektów, które z założenia mają służyć jak najszerszemu kręgowi odbiorców.

Same opisy projektów były dla badanych generalnie czytelne. Niemal wszyscy badani, którzy głosowali przez internet, deklarowali, że zapoznali się opisami przynajmniej części z projektów ze swojego subregionu (w sumie 96,2%). Za zdecydowanie zrozumiałe uznało je 19,2%, zaś za raczej zrozumiałe 69,7% badanych. Choć pojawiły się także odmienne opinie. Wśród głosów krytycznych, zwrócono uwagę na fakt, że opisy były zbyt lakoniczne i nie umożliwiały czytelnikowi pełnego zapoznania się z charakterystyką i celami projektu

Badani ocenili też internetowe narzędzie do głosowania, które spotkało się z pozytywnym odbiorem. Jako zdecydowanie przyjazne użytkownikowi lub raczej przyjazne oceniło je w sumie 87,9% respondentów. Jednocześnie, w przypadku oceny narzędzia internetowego, pojawiło się wiele propozycji dotyczących możliwych usprawnień. Kładły one nacisk na ułatwienie obsługi narzędzia poprzez wprowadzenia zmian graficznych (wpływających także na estetykę) i poprawę funkcjonalności:

Poprawić przejrzystość w wyborze projektów, dodać kategorie, dokładniejsze opisy.

(...) przydałaby się przeglądarka graficzna na mapie województwa.

Strona mogłaby być ładniejsza, bardziej kolorowa. Musi jednak zachować prostotę obsługi.

(...) poprawić mechanizm powrotu do listy zadań z filtrami.

(...) można zmienić kolory dla różnych powiatów.

Głosujący przez internet mieszkańcy Małopolski, którzy wypełnili internetową ankietę ewaluacyjną, wypowiedzieli się głównie na temat elektronicznej opcji głosowania. Ich punkt widzenia został uzupełniony o opinie wnioskodawców, którzy sami uczestniczyli w głosowaniu oraz przedstawiciele podmiotów wspierających.

Wnioskodawcy biorący udział w badaniu ewaluacyjnym, bardzo dobrze ocenili umożliwione sposoby głosowania, drogą tradycyjną i elektroniczną. Spowodowało to większą dostępność głosowania wśród mieszkańców województwa, również tych, którzy nie posiadają dostępu do internetu. Każdy, kto chciał, mógł się zaangażować w głosowanie i wybrać najbardziej odpowiedni dla siebie sposób oddawania głosu.

Głosowanie elektroniczne było bardzo dobrym rozwiązaniem skierowanym szczególnie do osób młodych, na co dzień korzystających z internetu i przemieszczających się, będących często poza granicami swojego miejsca zamieszkania. Niektórzy wnioskodawcy zachęcali swoich starszych wyborców do głosowania elektronicznego i to spotkało się z pozytywnym odzewem.

Zdaniem wielu respondentów, zaletą Budżetu Obywatelskiego w Małopolsce jest dopuszczenie głosowania papierowego. Umożliwiło to wielu osobom starszym, emerytom, rencistom głosowanie.

Według badanych, nie można wykluczać tej grupy osób, ponieważ często są to osoby bardzo aktywne i zaangażowane w życie lokalnych społeczności. Ta forma głosowania powinna nadal być umożliwiona w kolejnych edycjach BO w Małopolsce. Pojawiła się ponadto uwaga, iż było zbyt mało miejsc, gdzie można było oddać głos osobiście. Oddawanie głosów mogłoby odbywać się również w urzędach miejskich, czy też w placówkach oświatowych.

Wśród przedstawicieli podmiotów wspierających realizację BOWM, którzy uczestniczyli w wywiadach grupowych, również przeważała pozytywna ocena możliwości głosowania „papierowego”. Postulowano zwiększenie liczby miejsc, w których zbierane są głosy w tej formie, tzn. umieszczenie urn w bliskich mieszkańcom instytucjach – Urzędach Gmin, Starostwach. Można podejrzewać, że ograniczenie głosowania do elektronicznej formy znacząco wpłynęłoby na liczbę oddanych głosów. „Przybliżenie” miejsc głosowania do mieszkańców mogłoby podzielać na frekwencję pozytywnie, zmniejszyłoby też ryzyko nadużyć.

Jednocześnie, wszyscy badani zwracali uwagę na kilka problemów związanych z głosowaniem „tradycyjnym”. Wśród badanych, wypełniających ankietę internetową, pojawiła się obserwacja mówiąca, że w przypadku głosowania tradycyjnego mogło dochodzić do wypatrzenia idei Budżetu Obywatelskiego, ponieważ część głosujących nie miała świadomości w jakim procesie uczestniczy i nie dokonywała racjonalnego wyboru opartego na znajomości projektów poddanych głosowaniu:

„(...) głosowanie na kartach powodowało że duża część osób nie wiedziała nawet, na co głosuje, po prostu podpisała podsunięte kartki.”

Podobną obserwację poczynili też uczestnicy zogniskowanych wywiadów grupowych. Wskazywali, że niektórzy z głosujących nie wiedzieli, co podpisują, posiadali jedynie podstawowe informacje o projektach, które popierali, a często nie posiadali wiedzy o celach czy regulaminie BO. W tym kontekście, głosowanie elektroniczne pozwala uniknąć takich trudności, ponieważ mieszkańcy mogą zapoznać się z informacjami zamieszczonymi na stronie internetowej, za pomocą której oddają głos (co też zadeklarowała większość osób głosujących przez internet).

Powyższy problem został również zauważony przez wnioskodawców. Wielu wnioskodawców zbierało głosy w formie papierowej przy okazji organizowanych spotkań. Z jednej strony taka możliwość pozyskiwania głosów i zbiorczego zawożenia zamkniętych w kopertach kart do głosowania była dla wnioskodawców wygodna, ale z drugiej strony rodziła zaniepokojenie. Obywatele często głosowali, bo „ktoś im podsunął” kartę do głosowania, nie mając wiedzy o innych zgłoszonych projektach. Było to jednocześnie związane z niską świadomością społeczną obywateli odnośnie BO. Ponadto, zdaniem wnioskodawców, projekty nie miały równych szans i wygrywały te, które skierowane zostały przez sformalizowane grupy, takie jak np. fundacje czy biblioteki. Tego rodzaju wnioskodawcy mogli prowadzić szerzej zakrojone akcje promocyjne.

Wnioskodawcy zwracali również uwagę na koszty związane z głosowaniem tradycyjnym. Podkreślali,

iż w przypadku głosowania poprzez karty wysyłane pocztą, obywatel był obciążony kosztami usługi pocztowej oraz koperty. Konieczność zainwestowania swoich środków w głosowanie, mogła skutecznie zniechęcić do oddawania głosu. Wskazywali również, że niejednokrotnie sami także ponosili koszty związane z głosowaniem. W trakcie spotkań czy wydarzeń, na których starano się pozyskać głosy, obywatele zwykle oddawali głos, na ankietach wydrukowanych na koszt samych wnioskodawców.

Kolejne zagrożenie związane z „tradycyjnym” sposobem głosowania, wskazywane przez badanych, wiązało się z wykorzystaniem numeru PESEL, jako podstawy weryfikacji głosu. Dostrzegano ryzyko nadużyć – zwrócono uwagę, że zdobycie bazy kilkudziesięciu numerów PESEL nie jest żadnym problemem. Z drugiej jednak strony wskazywano, że zaostrzenie procedury weryfikacji głosu sprawi, że mieszkańcy nie będą chcieli głosować. Konieczność podania numeru PESEL zniechęcała niektórych mieszkańców do oddania głosu – obawiali się podawania danych wrażliwych. Sytuację tę nazwać można problemem wiarygodności sposobu zbierania głosów. Mieszkańcy najmniej chętnie przekazywać będą swoje dane przypadkowym osobom, a chętniej np. liderom-wnioskodawcom, których znają. Wiarygodność powinien wzmacniać autorytet urzędu, to jednak wymaga by mieszkańcy posiadali wiedzę o Budżecie Obywatelskim Województwa Małopolskiego – przynajmniej zdawali sobie sprawę z faktu, że UMWM taki proces realizuje.

W kontekście głosowania warto omówić jeszcze jedno zjawisko, jakie miało miejsce w 2016 roku, mianowicie **niejasność co do możliwości (lub konieczności) głosowania na dwa typy projektów – powiatowy i subregionalny.**

Większość osób, które wypełniły internetową ankietę ewaluacyjną (75,3%) zadeklarowała, że głosowała zarówno na projekty o zasięgu powiatowym, jak i subregionalnym. Jednak, aż 21,6% respondentów głosowało jedynie na zadania o zasięgu powiatowym. Z analizy odpowiedzi na pytania otwarte wynika, że część z badanych, w chwili głosowania, nie miała świadomości, iż może głosować także na zadania subregionalne. Także dla wnioskodawców problematyczne było to, na ile projektów może zagłosować obywatel. W regulaminie opisane było, że: *„Głosować można tylko na dwa zadania – jedno o zasięgu powiatowym i jedno o zasięgu subregionalnym. W razie oddania głosu na więcej niż jedno zadanie o zasięgu powiatowym lub jedno zadanie o zasięgu subregionalnym głos uznaje się za nieważny.”* Nie było jasne, czy obywatel może oddać tylko jeden głos, albo na zadanie powiatowe, albo na zadanie subregionalne. Przedstawiciele podmiotów wspierających również zauważyli, że wielu z głosujących nie wiedziało, czy powinno głosować na dwa typy zadań czy można głosować jedynie na jeden z nich. Brakowało możliwości oddania głosu na drugi typ projektu, jeśli zagłosowano już na jeden. Wydaje się, że w tym zakresie informacja o sposobie głosowania powinna być przekazywana czytelniej. W regulaminie i podczas samego głosowania powinno zostać wyraźnie zaznaczone, iż obywatel może:

- albo oddać tylko jeden głos na zadanie powiatowe,
- albo oddać tylko jeden głos na zadanie subregionalne,
- albo oddać dwa głosy (po jednym na zadanie powiatowe i zadanie subregionalne).

Rekomendować można też stworzenie dwóch kart głosowania – osobno na projekt powiatowy, osobno na subregionalny albo ograniczenie możliwości oddania głosu do jednego typu zadania.

5.5.4. OGŁOSZENIE WYNIKÓW I REALIZACJA WYBRANYCH PROJEKTÓW

Dla części badanych wnioskodawców, etap ogłoszenia wyników wiązał się z pewnymi niejasnościami. Respondentom, których wnioski zostały odrzucone ze względów formalnych lub merytorycznych zadano pytanie, czy odwoływali się od tej decyzji. Żaden z badanych nie odwoływał się od decyzji o odrzuceniu wniosku. Przyczyny takiego stanu rzeczy były różne. W przypadku niektórych badanych zasadność decyzji o odrzuceniu wniosku nie budziła wątpliwości. W innych przypadkach wnioskodawcy powoływali się na brak czasu i względy osobiste. Zwracali też uwagę na fakt, iż możliwość odwołania się nie została przewidziana w regulaminie.

„Nie odwoływałem się, bo tam nawet chyba nie było opcji do odwołania. (...) Regulamin czytałem i tam nie było opcji odwołania. (...) Chociaż 7 dni na odwołanie i na rozpatrzenie to mogłyby być zawarte w regulaminie.”

Nie wszyscy wnioskodawcy, których wnioski zostały odrzucone, rozumieli dlaczego złożone przez nich projekty nie przeszły pozytywnie oceny formalnej i merytorycznej. Niektórzy z nich, mając wcześniejsze doświadczenia w zakresie pozyskiwania środków z UMWM, spodziewali się innego wyniku. Mimo, iż Urząd powiadamiał pisemnie wnioskodawców o odrzuceniu wniosku, byli wnioskodawcy, którzy w badaniu przyznali, że nie dotarło do nich pismo informujące o wynikach weryfikacji.

„Nie odwoływałem się, bo próbowałem to poszukać nawet (...) nie znalazłem nawet takiej informacji, nie mówię, że nie była, bo może nie przejrzałem wszystkiego dokładnie, ale nie znalazłem takiej informacji, bo jakby mi przyszło np. pisemnie, że został wniosek odrzucony, od tej decyzji można się odwołać, to byłoby na pewno dużo łatwiej.”

Aby uniknąć takich sytuacji, warto w regulaminie uwzględnić szczegółowe informacje nt. procedury ogłaszania wyników weryfikacji oraz możliwości odwołania się od decyzji o odrzuceniu wniosku.

W momencie przeprowadzania ewaluacji (październik 2016) większość zadań wybranych w wyniku głosowania mieszkańców znajdowała się w fazie realizacji. W wielu przypadkach był to dopiero początkowy etap ich wdrażania, dlatego trudno jest jednoznacznie ocenić cały przebieg tego etapu procesu Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego. Niezbędne jest jednak przedstawienie danych odnoszących się do już podjętych czynności, w zakresie realizacji wybranych przez mieszkańców Małopolski zadań.

Zadania w ramach Budżetu Obywatelskiego realizowane są przez wybrane departamenty UMWM oraz przez samorządowe jednostki organizacyjne, takie jak Wojewódzki Zarząd Dróg czy Regionalny Ośrodek

Polityki Społecznej. W przypadku niektórych zadań trudności nastęczało znalezienie odpowiedniej jednostki, która powinna zająć się jego wdrażaniem. W czasie podejmowania decyzji w tym zakresie brano pod uwagę kryteria merytoryczne i geograficzne. Starano się zatem wybrać takich realizatorów, w których zwykłe zadania tematyka projektu wpisuje się najlepiej. W niektórych przypadkach należało znaleźć jednostkę najbliższą proponowanemu przez wnioskodawcę obszarowi realizacji zadania. Warto zauważyć, że w ocenie wielu wnioskodawców wybór podmiotów realizujących zadanie był sztuczny – w trakcie wywiadów grupowych często formułowano postulaty przekazania zakupionego mienia lub oddania zadania do realizacji samorządowi lokalnemu. Sugestie te, niemożliwe do uwzględnienia w ramach istniejącego podziału kompetencji pomiędzy samorządami, są wyrazem opisywanego w podsumowaniu oczekiwania transferu procesu BOWM do lokalności.

W części raportu poświęconej weryfikacji zgłaszanych pomysłów na zadania sporo uwagi poświęcono zmianom we wnioskach, które nierzadko wywoływały kontrowersje wśród wnioskodawców. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że to właśnie w czasie przeprowadzonych wtedy rozmów, wielu wnioskodawców dowiedziało się, że to nie oni będą bezpośrednio realizować proponowane zadanie. W bardzo wielu przypadkach było to dla nich niemiłym zaskoczeniem. Zarówno pracownicy UMWM, jak i sami wnioskodawcy biorący udział w wywiadach grupowych stwierdzali, że duża część zadań przedstawionych we wnioskach została zaprojektowana z myślą o konkretnym wykonawcy. Dla tej grupy wnioskodawców perspektywa zmiany projektu czy też oddania go do realizacji komuś innemu oznacza znaczny spadek motywacji do uczestnictwa w procesie Budżetu Obywatelskiego. Niektórzy z nich grozili nawet wycofaniem swojego wniosku, jeśli nie będą mogli sami zrealizować swojego pomysłu. Opisane powyżej przypadki świadczą o tym, że na etapie informowania mieszkańców Małopolskich o zasadach Budżetu Obywatelskiego, nie przekazano im wystarczających informacji na temat sposobu realizacji zadań. W kolejnych edycjach Budżetu należy rozważyć wprowadzenie obowiązku wskazania przez wnioskodawcę, który departament UMWM albo Samorządowa Jednostka Organizacyjna będzie realizatorem danego projektu, już w czasie przygotowywania wniosków. Pozwoli to wyeliminować tych wnioskodawców, którzy zgłaszają zadania kierowani jedynie chęcią pozyskania finansowania dla działań zaspokajających ich partykularne interesy. Będzie to także korzystne dla autentycznych społeczników, którzy unikną rozczarowania zmianami wprowadzanymi w proponowanych zadaniach.

W kontekście realizacji zadań należy także zwrócić uwagę, że tematyka części z nich powoduje, że zgłaszające je osoby, a raczej organizacje, z którymi są one związane, są rzeczywiście predestynowane do ich wdrożenia. Rodzi to problemy prawne z uwagi na fakt, że samorząd województwa musi oczywiście respektować zapisy ustawy o zamówieniach publicznych, które znajdują zastosowanie w realizacji zadań w ramach Budżetu Obywatelskiego. Ostatecznie, udało się znaleźć rozwiązanie we wszystkich tego typu sytuacjach. Część wykonawców zadań została rzeczywiście wyłoniona w trybie postępowania przetargowego. W innych przypadkach ogłaszano jednak konkursy na realizację zadań publicznych dla organizacji pozarządowych. Jeszcze inną możliwością jest zawieranie porozumień z samorządem gminnym w sprawie realizacji konkretnego działania.

Wiele spośród wybranych przez głosujących Małopolan zadań nie zostanie zrealizowanych w tym roku. Regulamin Budżetu Obywatelskiego dopuszcza taką możliwość, ale skala tego zjawiska jest prawdopodobnie zbyt szeroka. Niektóre zadania wymagają przeprowadzenia czasochłonnej procedury przetargowej. Zdarzają się departamenty UMWM oraz Samorządowe Jednostki Organizacyjne, które zostały obciążone obowiązkiem realizacji kilku zadań, co dodatkowo utrudnia szybkie rozpoczęcie tego procesu. Innych trudności dostarczają zadania, które są możliwe do realizacji tylko o określonej porze roku, np. zadania związane z turystyką. W czasie przeprowadzonych wywiadów grupowych pojawiał się postulat, by przesunąć termin głosowania lub by zastrzec w regulaminie Budżetu Obywatelskiego, że realizacja zadań rozpocznie się w kolejnym roku kalendarzowym. Jest to z pewnością godny uwagi pomysł, tym bardziej, że podobne rozwiązania są stosowane w lokalnych Budżetach Obywatelskich. O ile praktyka polskich budżetów partycypacyjnych jest różnorodna w zakresie terminu głosowania, to określenie terminu realizacji zadań z wyprzedzeniem pozwalającym na przeprowadzenie odpowiednich procedur prowadzących do realizacji jest zdecydowanie dobrą praktyką. W modelowym procesie Budżet Obywatelski jest formą kontraktu pomiędzy samorządem a mieszkańcami, którzy głosują na projekt taki, jak opisany w zweryfikowanym wniosku. Zmiana terminu realizacji może być postrzegana jako nadużycie tego kontraktu.

6. PODSUMOWANIE

Analiza materiału empirycznego, zebranego w wyniku przeprowadzenia ewaluacji, ujawniła kilka istotnych wątków dotyczących całości procesu tegorocznego BOWM, związanych z kierunkami jego rozwoju, skalą i charakterem oddziaływania, wymiarem wiedzy i edukacji w zakresie kompetencji samorządu oraz efektów procesu w obszarach świadomości obywatelskiej mieszkańców, wzmocnienia wspólnot oraz jakości zadań publicznych.

Pierwszy, a zarazem w ocenie zespołu badawczego kluczowy dla przyszłości BOWM, wątek, dotyczy istniejącego w procesie napięcia pomiędzy lokalnością a ponadlokalnym (międzygminnym, międzypowiatowym) charakterem działań. Napięcie to ujawnia się na różnych etapach procesu, jest też dostrzegalne w wymiarze organizacyjnym, proceduralnym, a szczególnie silnie – w postawach mieszkańców Małopolski odnoszących się do BOWM. Mieszkańcy w procesie uczestniczą lokalnie, zgłaszają projekty stworzone przede wszystkim o zaspokojeniu lokalnych potrzeb i rozwiązaniu lokalnych problemów, zainteresowani są przede wszystkim swoim najbliższym otoczeniem. Sytuacja ta rysuje dwa możliwe kierunki rozwoju BOWM w przyszłości, z których pierwszy nazywamy transferem do lokalności, a drugi wzmocnieniem współpracy ponadlokalnej.

Biorąc pod uwagę wybrane do realizacji w 2016 roku projekty, da się dostrzec zachodzący transfer do lokalności, w drodze którego w ramach małopolskiego budżetu obywatelskiego realizowanych jest wiele działań o ewidentnie lokalnym charakterze. Jest to zjawisko, które najprawdopodobniej nie zostało przewidziane na etapie projektowania procesu i jest niezgodne z jego założeniami, wyraża się jednak w praktyce jego funkcjonowania. Wydaje się, że jest to niepożądany kierunek rozwoju BOWM i wiąże się on z kilkoma zagrożeniami. Po pierwsze, realizacja zadań wchodzących w kompetencje samorządów szczebla gminnego lub powiatowego jest ograniczona prawnie. Po drugie, realizacja projektów o charakterze lokalnym nie będzie edukowała mieszkańców o zadaniach samorządu, a przeciwnie, prowadzić będzie do dezinformacji. Transfer do lokalności jest zjawiskiem wywodzącym się z oczekiwań mieszkańców i szczególnie silnie wydaje się być widoczny tam, gdzie lokalnie brak procesów budżetu partycypacyjnego. Pozytywną odpowiedzią na wspomniane oczekiwania powinien być pośredni nacisk na lokalne samorządy w kierunku wprowadzania takich mechanizmów lokalnie. Dobre funkcjonowanie BO na poziomie regionalnym powinno motywować mieszkańców do wpływania na władze lokalne w kierunku tworzenia lokalnych BO. Zebrane dane pozwalają sądzić, że taki pośredni efekt BOWM jest w przyszłości możliwy do uzyskania.

W odróżnieniu od transferu do lokalności, **pożądanym kierunkiem rozwoju Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego jest działanie na rzecz wzmocnienia współpracy ponadlokalnej** – a zatem współpracy pomiędzy społecznościami różnych gmin i powiatów. Wbrew pozorom, taki kierunek rozwoju nie jest wcale oczywisty – szczególnie dla mieszkańców, ale także innych istotnych w procesie aktorów, takich jak przedstawiciele władz, organizacji pozarządowych, czy instytucji. Rozwój BOWM w kierunku

procesu opartego o i stymulującego współpracę ponadlokalną jest możliwy, wymaga jednak konsekwentnych i przemyślanych działań na każdym etapie procesu, a w pierwszym rzędzie – w zakresie akcji informacyjnej. Dodatkowym efektem takiego kształtu BOWM będzie edukacja nie tylko na temat samego procesu, ale również w zakresie funkcjonowania samorządów w Polsce, a zatem realizowany będzie jeden z istotnych celów procesów budżetów partycypacyjnych. Edukacja jest tu kluczowa, ponieważ bez niej trudno liczyć na pojawienie się większej liczby projektów ponadlokalnych – co skutkować będzie w kolejnych edycjach ponowną potrzebą opisywanego wcześniej „wyciągania” wniosków.

Promowanie współpracy ponadlokalnej przez Samorząd Województwa jest zasadne i może wpisywać się w jego zadania. Powinno być jednak oparte o rzetelną diagnozę, która pozwoli określić, jaki jest stan współpracy w regionie, w jakim zakresie ta współpraca jest potrzebna, kto powinien być adresatem tego typu działań, wreszcie jakie są kanały komunikacji pomiędzy aktorami z różnych gmin, powiatów lub subregionów. Diagnoza ta powinna być zaprojektowana z myślą o Małopolskim Budżecie Obywatelskim i wykorzystana do stworzenia systematycznej koncepcji realizacji tego procesu w kolejnych latach. Bez wiedzy o tym, jak np. przebiega (lub może przebiegać) komunikacja pomiędzy mieszkańcami różnych powiatów Małopolski, lub organizacjami pozarządowymi z różnych – niekoniecznie ze sobą sąsiadujących – subregionów, trudno stymulować powstawanie oddolnych projektów o ponadlokalnym charakterze, czy zasięgu.

W tegorocznej edycji BOWM pojawiły się działania wpisujące się w model procesu jako mechanizmu wzmacniania współpracy ponadlokalnej. Na etapie akcji informacyjnej niektóre samorzady powiatowe i gminne silnie zaangażowały się w promocję procesu. W wielu przypadkach tak się jednak nie stało, lub zaangażowanie to nie przełożyło się na efekty w postaci składanych wniosków, co szczególnie wyraźnie dostrzec można w przypadku Krakowa. Zróznicowanie to wiąże się zapewne z istniejącymi sieciami współpracy pomiędzy samorządami różnych szczebli i jednokierunkowością działań na etapie promocji, które polegały przede wszystkim na przekazywaniu treści z Urzędu Marszałkowskiego do innych podmiotów. Dalsze operowanie tymi materiałami zależało w przeważającej mierze od pomysłowości i dobrej woli tychże podmiotów. Wzmocnienie zasięgu i skuteczności akcji informacyjno-edukacyjnej wymaga lepszego zaplanowania i skoordynowania działań promocyjnych na różnych szczeblach. Co istotne, nie muszą to być kosztowne działania – podczas wywiadów grupowych przedstawiciele władz samorządowych i urzędów często deklarowali gotowość do większego zaangażowania. Powinny zostać jednak oparte o opisaną wyżej diagnozę.

Kolejnym wymiarem, w którym w niektórych przypadkach realizowały się działania oparte o współpracę ponadlokalną, było przygotowanie projektów. Co ciekawe, wnioskodawcy biorący udział w badaniach fokusowych, często nie zdawali sobie sprawy z faktu, że ich projekty w ten model współpracy doskonale się wpisują. Często wychodzili od pomysłów działań, które służyć miały określonej lokalnej społeczności (miejscowości lub gminy), jednak w odniesieniu do kryteriów sformułowanych

wniosków wprowadzić musieli do projektu element współpracy. Współpraca ta często opierała się o istniejące sieci współpracy, prowadząc do ich utrwalenia, a niekiedy o nowo nawiązane kontakty, zatem miała charakter inicjujący. Należy też zauważyć, że współpraca ponadlokalna może być naturalnym sposobem realizacji projektów - parafrazując wypowiedź jednego z wnioskodawców, niekiedy (geograficznie lub psychologicznie) bliższym sąsiadem jest pobliska miejscowość leżąca w innej gminie, niż odległa miejscowość położona w tej samej gminie. Przypadki tych projektów pokazują, że możliwe jest przewyciężenie zjawiska transferu do lokalności na rzecz wzmocnienia współpracy ponadlokalnej. Warto pogłębić wiedzę na ich temat i wykorzystać w ramach promocji BOWM jako przykłady dobrych praktyk.

Istotnym działaniem umożliwiającym wzmocnienie kierunku współpracy ponadlokalnej, które należy rekomendować, jest silniejsze wykorzystanie działających lokalnie członków organizacji pozarządowych, liderów, przedstawicieli władz lokalnych, radnych gminnych i miejskich, sołtysów. Ich rolą może być nie tylko pomoc w komunikowaniu o procesie (promocja), lub występowanie w charakterze wnioskodawców, ale także aktywizacja mieszkańców w wymiarze deliberacyjnym - inicjowanie spotkań mieszkańców, poświęconych określaniu priorytetów rozwoju i przygotowaniu wniosków. Jak kilkakrotnie wskazywano, uzyskane w badaniach fokusowych informacje świadczą, że takie inicjatywy powstawały oddolnie już w tegorocznej edycji BOWM. Współpraca z takimi lokalnymi "węzłami" powinna zostać wpisana w proces realizacji BO w przyszłości i oparta o usystematyzowaną i regularną komunikację oraz wsparcie na różnych etapach procesu. Wydaje się, że intensywna współpraca z tymi osobami może pozwolić przekroczyć ograniczenia związane z dystansem pomiędzy "regionalnością" procesu, a "lokalnością" funkcjonowania i myślenia mieszkańców.

Jeśli chodzi o wymiar edukacyjny małopolskiego budżetu obywatelskiego, szczególnie **warto zastanowić się, na ile przyjęte na etapie realizacji poszczególnych projektów wybranych w głosowaniu rozwiązania prowadzić będą do wzrostu świadomości społeczności Małopolski o zadaniach i kompetencjach samorządu**. Charakter składanych wniosków ujawnił szereg praktycznych problemów związanych z możliwością sfinansowania zadań, ich lokalizacji, czy własności. Przyjęte rozwiązania nie są oczywiste ani dla urzędników, ani wnioskodawców. Tym bardziej, zatem nie będą zrozumiałe dla mieszkańców, którzy w etapie przygotowania wniosku lub jego realizacji nie uczestniczyli. Podobnie opisywane wcześniej „wyciąganie” wniosków, polegające na ich poprawianiu przez urzędników na etapie weryfikacji, nie jest najlepszym sposobem edukowania. Niekoniecznie wzbogaci to wiedzę wnioskodawców. Należy zatem podkreślić potrzebę działań edukacyjnych na etapie tworzenia wniosków – to wtedy powinny być wyjaśniane wszelkie wątpliwości, najlepiej w drodze komunikacji pomiędzy wnioskodawcą a specjalistami z odpowiednich departamentów UMWM oraz wprowadzane poprawki umożliwiające spełnienie warunków formalnych i merytorycznych procesu. Z perspektywy struktury procesu poprawianie wniosków tak, by spełniały one wymagania określone regulaminowo, powinno odbywać się na etapie przygotowania i składania wniosków, a nie weryfikacji. Pozwoli to uniknąć wątpliwości, co do tego, na ile projekty są faktycznie autorstwa mieszkańców. Z perspektywy standardów procesu

„wyciąganie” wniosków przez podmioty weryfikujące na etapie weryfikacji nie może zostać uznane za dobrą praktykę. W tym miejscu należy ponadto dodać, że istotne wydaje się doprecyzowanie co jest oceną formalno-prawną, a co merytoryczną. Wywiad grupowy z przedstawicielami departamentów pokazuje, że swoją rolę postrzegali oni jako weryfikację merytoryczną - a ta w procesach BO modelowo należy do mieszkańców, którzy dokonują jej w drodze głosowania na konkretne projekty.

Choć czas realizacji badania ewaluacyjnego – październik 2016 roku – był okresem, w którym etap realizacji wybranych przez mieszkańców Małopolski projektów jeszcze się nie zakończył, to **badania pozwoliły do pewnego stopnia uzyskać wiedzę dotyczącą efektów procesu Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego w obszarach świadomości obywatelskiej mieszkańców, wzmocnienia wspólnot, oraz jakości zadań publicznych.** Trudno bezpośrednio odpowiedzieć na pytanie jakie znaczenie miała realizacja procesu dla aktywizacji mieszkańców województwa. Wydaje się jednak, że kluczową rolę w tym zakresie mieli wnioskodawcy, którzy aktywnie włączali się w proces na prawie wszystkich jego etapach. Przede wszystkim promowali proces BO promując własne projekty, zarówno podczas przygotowania wniosków, jak i głosowania. Wnioskodawcy to często przedstawiciele organizacji pozarządowych, lokalni liderzy, osoby aktywne w lokalnej polityce. Budżet Obywatelski Województwa Małopolskiego był dla nich kolejną przestrzenią, w której ich aktywność mogła się wyrazić. Aktywizacja mieszkańców dokonywała się przede wszystkim poprzez ich poparcie dla konkretnego projektu. Samo namówienie do głosowania na wniosek można uznać za aktywizację obywatelską (rozumianą jako wzrost świadomości obywatelskiej mieszkańca), ponieważ poprzez głosowanie mieszkańców aktywnie uczestniczy w decydowaniu o wspólnym dla społeczności budżecie. W odniesieniu do tego wątku warto zauważyć, że niektórzy wnioskodawcy sygnalizowali poczucie, że uzyskując poparcie od konkretnych głosujących mieszkańców zaciągnęli pewną formę zobowiązania wobec nich. W związku z tym zasadne wydają się obawy, czy w przypadku realizacji projektu przez podmiot inny, niż reprezentowany przez wnioskodawcę, zaplanowane działania skierowane zostaną do głosujących osób. Jeśli tak się nie stanie, zobowiązanie zostanie niezrealizowane, co może prowadzić do negatywnych efektów w wymiarze aktywizacji mieszkańców.

Efekty w obszarze wzmocnienia wspólnot częściowo opisano już we fragmentach omawiających rozwój BOWM w kierunku wzmocnienia współpracy ponadlokalnej. W tym miejscu warto dodać, że w tegorocznej edycji procesu pojawiły się nowe partnerstwa – choć w wielu przypadkach były zapewne zawiązywane koniunkturalnie, celem zwiększenia szans wniosku w głosowaniu, to nie przekreśla to pozytywnego wydźwięku zjawiska. Małopolski budżet obywatelski może przyczyniać się do powstawania nowych sieci kontaktów i współpracy oraz umacniania tych już istniejących. Projekty powstawały najczęściej w oparciu o istniejące pomysły, kierowane do innych mechanizmów finansowania, jednak specyfika BOWM wymuszała poszukiwanie partnerów. Nawet, gdy były to istniejące partnerstwa, to sam fakt przygotowania wniosku miał efekt wzmocniający. W tym sensie można zatem powiedzieć, że realizacja BOWM prowadziła do wzmocnienia wspólnot w regionie.

Wzrost jakości zadań publicznych jest jednym z pożądaných efektów realizacji procesów budżetu partycypacyjnego i ma kilka wymiarów: pojawianie się nowych pomysłów lub inicjatyw, których samorząd nie rozważał wcześniej, dostarczanie użytecznych informacji o potrzebach mieszkańców (BO jako narzędzie ich diagnozy), wpływ na funkcjonowanie urzędów w kierunku lepszej komunikacji z mieszkańcami, wreszcie ocena jakości realizacji zadań publicznych przez mieszkańców. W tym zakresie badania nie dostarczyły danych pozwalających na formułowanie jednoznacznej oceny, co wynika przede wszystkim z okresu realizacji badania.

Nie zebrano danych pozwalających jednoznacznie wypowiedzieć się w kwestii tego, czy wśród składanych pomysłów na zadania znalazły się inicjatywy nierozważane wcześniej przez samorząd wojewódzki. Zdaniem pracowników Urzędu Marszałkowskiego takich pomysłów brakowało. Bardzo wiele zgłoszonych zadań miało charakter lokalny - samorząd województwa siłą rzeczy nie rozważał ich podejmowania. Większy potencjał generowania nowych pomysłów przydatnych dla tego szczebla samorządu powinny nieść ze sobą zadania o charakterze ponadlokalnym. Urzędnicy twierdzili także, że BO nie przysporzył im nowych informacji o potrzebach mieszkańców.

W momencie przeprowadzania badań ewaluacyjnych niemożliwe było dokonanie oceny wpływu procesu Budżetu Obywatelskiego na jakość realizacji zadań publicznych. Wynikało to z prostego faktu, że większość z nich była dopiero wdrażana. Z wypowiedzi pracowników Urzędu Marszałkowskiego można jednak wywnioskować, że jakość ta najprawdopodobniej znacząco nie wzrosła. Zadania wybrane przez mieszkańców w czasie głosowania są realizowane rutynowym sankcjonowanym przez prawo i praktykę Urzędu trybem.

W związku z powyższym nie wydaje się by pierwsza edycja Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego przyniosła jakieś istotne zmiany w funkcjonowaniu Urzędu Marszałkowskiego w dłuższej perspektywie czasowej. Wydaje się, że realizacja procesu BO najmocniej wpływała na jego pracę na etapie weryfikacji wniosków. Oznaczała ona dla niektórych pracowników odejście od rutynowych, standardowych obowiązków i sposobu pracy, na co dodatkowo nakładała się presja upływającego czasu. Nowością mogła być także intensyfikacja kontaktów z mieszkańcami oraz uzgadnianie z nimi zmian we wnioskach.

7. ZAŁĄCZNIKI

Spis tabel

Tabela 1. Kluczowe rekomendacje	4
Tabela 2. Zasięg zgłoszonych zadań (n=204)	10
Tabela 3. Charakter zgłoszonych zadań (n=204).....	10
Tabela 4. Subregiony, z których zgłoszono zadania (n=204).....	11
Tabela 5. Ocena zgłoszonych zadań (n=204)	11
Tabela 6. % odrzuconych zadań według zasięgu (n=52).....	12
Tabela 7. % odrzuconych zadań według charakteru (n=52)	12
Tabela 8. % odrzuconych zadań według subregionu (n=52).....	13
Tabela 9. % przyjętych zadań według zasięgu (n=152)	13
Tabela 10. % przyjętych zadań według charakteru (n=152)	14
Tabela 11. % przyjętych zadań według subregionu (n=152).....	14
Tabela 12. Liczba i % głosów ważnych i nieważnych w okręgach (n=108640)	16
Tabela 13. Liczba i % głosów na zadania powiatowe i subregionalne w okręgach (n=99192).....	17
Tabela 14. Rozkład próby badawczej ze względu na subregion oraz status wniosku.	19

Spis wykresów

Wykres 1 Zasięg zgłoszonych zadań (n=204).....	9
Wykres 2. Zasięg zgłoszonych zadań (n=204).....	10
Wykres 3. Charakter zgłoszonych zadań (n=204)	10
Wykres 4. Subregiony, z których zgłoszono zadania (n=204)	11
Wykres 5. Ocena zgłoszonych zadań (n=204).....	11
Wykres 6. % odrzuconych zadań według zasięgu (n=52)	12
Wykres 7. % odrzuconych zadań według charakteru (n=52)	12
Wykres 8. % odrzuconych zadań według subregionu (n=52)	13
Wykres 9. % przyjętych zadań według zasięgu (n=152)	13
Wykres 10. % przyjętych zadań według charakteru (n=152).....	14
Wykres 11. % przyjętych zadań według subregionu (n=152)	14
Wykres 12. Płeć głosujących	15
Wykres 13. Struktura wieku osób głosujących	15

Wykres 14. % głosów ważnych i nieważnych w okręgach (n=108640).....	16
Wykres 15. % głosów (ważnych) oddanych na zadania powiatowe i subregionalne w okręgach (n=99192)	17
Wykres 16. Udział badanych w subregionach (n=522).....	18
Wykres 17. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jaka jest Pana/ Pani ogólna opinia o samej idei Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego? (n=522).....	20
Wykres 18. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jaki była ogólna opinia na temat Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego w Pana/ Pani najbliższym otoczeniu? (n=522)	21
Wykres 19. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Skąd dowiedział/a się Pan/Pani o głosowaniu na Budżet Obywatelski Województwa Małopolskiego? (n=522)	28
Wykres 20. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy według Pana/ Pani głosowanie nad Budżetem Obywatelskim Województwa Małopolskiego było promowane: (n=522)	28
Wykres 21. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czym w głównej mierze kierował/a się Pan/Pani wybierając projekty w trakcie głosowania w I edycji Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego? (n=522).....	33
Wykres 22. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy strona (www.bo.malopolska.pl) była w Pana Pani opinii przyjazna użytkownikowi? (n=392)	34
Wykres 23. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jaka jest Pana/ Pani ogólna opinia o organizacji głosowania nad Budżetem Obywatelskim Województwa Małopolskiego? (n=522)	45

Spis rysunków

Rysunek 1. Mapa Województwa Małopolskiego z podziałem na subregiony.....	9
--	---